

ИЗВАНРЕДНОМ КОМЕСАРУ ЗА ОБНОВУ СМЕДЕРЕВА
СМЕДЕРЕВО

По г. Светолику Митровићу из Свилајнца, доставља се прикупљени прилог за обнову Смедерева од грађана вароши Свилајнца, списак грађана је у Општини Свилајначкој, у укупној осови од
Дин. 24.801.-
и словима двадесет четири хиљада и осам стотина један-
десет. По решењу Одбора за прикупљање мени је потребно да се исплати на име путног трошка Дин. 400.- а остатак од Дин. 24.401.- предаје се наси Изванредног Комесара.
За Дин. 400.- прилажем посебну признаницу.

12-августа-1941 год.
Смедерево,
Учитељ,
Секретар Среског одбора за сме-
штај избеглица и обнову Смедерева,
Светолик Митровић

ИЗВАНРЕДНИ КОМЕСАР
ЗА ОБНОВУ СМЕДЕРЕВА
Број 1666
16-178 год.
у СМЕДЕРЕВУ

Наређујем да се сума од Дин.
24.401.- као прикупљени прилог
вароши Свилајнца прили у касу
Изванредног Комесаријата за обно-
ву Смедерева.
И г. Митровићу изда признаница
За Изванредног Комесара
Помоћник,
З. А. А. А.

Примено
Дин: 24.401.-
Светолик Митровић
16/12/21

САДРЖАЈ

- 1 Лела Павловић**
АКТИВНОСТИ ДРУШТВА
НА УЈЕДНАЧАВАЊУ РАДА
АРХИВА У СРБИЈИ
- 3 Лела Павловић**
ИЗВЕШТАЈ О ОДРЖАНОМ
МЕЂУНАРОДНОМ
АРХИВИСТИЧКОМ
САВЕТОВАЊУ „НОВИ САД
2021”, *АРХИВИ – ПРОШЛОСТ
КОЈА ТРАЈЕ*. НОВИ САД, 6–8.
ОКТОБАР 2021.
- 7 ЗАКЉУЧЦИ СА**
МЕЂУНАРОДНОГ
АРХИВИСТИЧКОГ
САВЕТОВАЊА „НОВИ САД
2021”. НОВИ САД, 6–8. ОКТОБАР
2021.
- 8 Др Јасмина Живковић**
ИЗВЕШТАЈ О РЕАЛИЗАЦИЈИ
СТРУЧНЕ РАДИОНИЦЕ ЗА
СТВАРАОЦЕ АРХИВСКЕ
ГРАЂЕ И ДОКУМЕНТАРНОГ
МАТЕРИЈАЛА. МЕЂУНАРОДНО
АРХИВИСТИЧКО
САВЕТОВАЊЕ „НОВИ САД 2021”.
НОВИ САД, 6–8. ОКТОБАР 2021.
- 9 Неда М. Мирић**
САВЕТОВАЊЕ ПРЕДСТАВНИКА
СПОЉНИХ СЛУЖБИ АРХИВА
У СРБИЈИ. 17. ДЕЦЕМБАР 2021,
СМЕДЕРЕВО
- 10 Љиљана Дожић**
ПАНДЕМИЈА У ДИГИТАЛНО
ДОБА
- 12 Слободанка Цветковић**
АРХИВИ У СРБИЈИ У ВРЕМЕ
ПАНДЕМИЈЕ
- 14 Бојана Родић**
ДИЛЕМЕ У ВЕЗИ СА
ТУМАЧЕЊЕМ И ПРИМЕНОМ
ЗАКОНА О АРХИВСКОЈ ГРАЂИ
И АРХИВСКОЈ ДЕЛАТНОСТИ
- 16 Слободанка Цветковић**
КАКО РЕШАВАТИ ЗАХТЕВЕ
КОРИСНИКА АРХИВСКЕ ГРАЂЕ?
ЗАХТЕВИ О РАДНОМ СТАЖУ
И ЗАРАДИ – ПРАКТИЧНА
УПУТСТВА
- 20 Зоран Стевановић**
ИЗАБРАНА ДОКУМЕНАТА
АРХИВА ВОЈВОДИНЕ
О ПРИВРЕДИ У ВРЕМЕ
ВОЈВОДСТВА СРБИЈЕ И
ТАМИШКОГ БАНАТА
- 22 Др Саша Илић**
АРХИВ НАРОДНЕ БАНКЕ
СРБИЈЕ – АРХИВ ЦЕНТРАЛНОГ
БАНКАРСТВА СРПСКИХ И
ЈУГОСЛОВЕНСКИХ ДРЖАВА
- 24 Дејан Мостарлић**
АРХИВСКА СВЕДОЧАНСТВА
О ШКОЛОВАЊУ МИЛЕВЕ
МАРИЋ АЈНШТАЈН У РУМИ И
СРЕМСКОЈ МИТРОВИЦИ
- 27 Дијана Бороновић**
ОДРЖАНА МЕЂУНАРОДНА
КОНФЕРЕНЦИЈА У СУБОТИЦИ:
*14. АРХИВСКИ ДАН – КОМЕ
ТРЕБА АРХИВ?*
- 27 Бојана Јовац, Бранислава
Милошевић**
ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
КРУШЕВАЦ У ПРОГРАМУ
ОБЕЛЕЖАВАЊА 650 ГОДИНА
ОД ОСНИВАЊА ГРАДА
КРУШЕВЦА
- 28 Мирјана Бошкоћевић**
150 ГОДИНА ПОСТОЈАЊА
СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ
БОГОСЛОВИЈЕ СВЕТОГ
КИРИЛА И МЕТОДИЈА У
ПРИЗРЕНУ
- 31 Неда М. Мирић**
ОБЕЛЕЖАВАЊЕ ОСАМДЕСЕТ
ГОДИНА ОД ЕКСПЛОЗИЈЕ
МУНИЦИЈЕ У СМЕДЕРЕВСКОЈ
ТВРЂАВИ – Приказ програма
- 32 Др Бојана Богдановић**
КРИСТИЈАН ОБШУСТ, КУЛТУРА
СЕЋАЊА НА ПРОСТОРУ НОВОГ
САДА И ПЕТРОВАРАДИНА,
АРХИВ ВОЈВОДИНЕ, НОВИ САД
2021, СТР. 352
- 33 Слободанка Цветковић**
ИЛУСТРОВАНИ АНАЛИТИЧКИ
ИНВЕНТАР ЗБИРКЕ ПОКЛОНА И
ОТКУПА „ВАРИА 1822–”,
МЕЂУОПШТИНСКИ
ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ШАБАЦ,
ШАБАЦ 2021, СТР. 198
- 34 Наташа Милошевић Дулић**
АРХИВСКА ГРАЂА У ТЕОРИЈИ
И ПРАКСИ, ЗБОРНИК
РАДОВА, МЕЂУНАРОДНО
АРХИВИСТИЧКО
САВЕТОВАЊЕ НИШ 2020, БР. 4,
АРХИВИСТИЧКО ДРУШТВО
СРБИЈЕ, БЕОГРАД 2020, СТР. 588
- 35 Југослав Вељковски**
ЉУБИЦА БУДАЋ, ДР
ДИМИТРИЈЕ КИРИЛОВИЋ,
АРХИВИСТ, БИБЛИОТЕКАР И
НАУЧНИ РАДНИК. ЖИВОТ У
СЛУЖБИ ЗАШТИТЕ КУЛТУРНЕ
БАШТИНЕ ВОЈВОДИНЕ,
АРХИВ ВОЈВОДИНЕ, НОВИ САД
2021, СТР. 322
- 37 Иван Поттић**
ПЕТНАЕСТИ БРОЈ ЧАСОПИСА
„АРХИВСКО НАСЛЕЂЕ”
- Насловна страна:**
Смедерево након експлозије 5. јуна
1941. године
ИАСД, Збирка фотографија
Добровољни прилог становника
Свилајнца Фонду за обнову
Смедерева
*ИАСД, ФЗ-Изванредни комесаријат, К4-
Благајна 1941.*
- Задња корица:**
Дарко Пачавра
ДОДЕЛА НАГРАДЕ „ЗЛАТНА
АРХИВА” И ГОДИШЊЕ
НАГРАДЕ ЂУРЂА И. ЈЕЛЕНИЋА

АКТИВНОСТИ ДРУШТВА НА УЈЕДНАЧАВАЊУ РАДА АРХИВА У СРБИЈИ

*Познавање води јединству,
као што незнање води раздвојености.*
Бертранд Расел

Од оног дана када је озваничен рад на Нацрту закона о архивској грађи, новембра 2007, који је требало до краја исте године да буде у скупштинској процедури, до његовог доношења, прошло је 13 година. У међувремену, Нацрт је претрпео многобројне исправке и допуне, и када је фебруара месеца 2021. започела примена *Закона о архивској грађи и архивској делатности*, било је свима јасно да треба убрзано радити на доношењу подзаконских аката. Архивистичко друштво Србије је у жељи да одговори захтевима својих чланова, током 2021. и 2022. у сарадњи са матичним, Државним архивом Србије, Архивом Војводине, Архивом Југославије, Друштвом архивских радника Војводине, подружницама АДС, свим регионалним и градским архивима, започело сарадњу у циљу повезивања и уједначавања рада архива на територији Републике.

У складу са првим реаговањима, која су потекла од представника спољних служби, Извршни одбор Друштва је основао Радну групу за заштиту архивске грађе и документарног материјала ван архива, 26. фебруара 2021. и сагласио се да састанцима координира др Јасмина Живковић, архивски саветник из Историјског архива Пожаревац. Позивом да у раду учествују и представници Државног архива Србије успели смо да активније радимо на повезивању матичне, спољне службе и министарства, што је 15 месеци касније резултирало формирањем Радне групе за израду модела аката/образаца за јавне архиве у Републици Србији.

Први састанак Радне групе за заштиту архивске грађе ван архива је одржан у Државном архиву Србије, априла 2021, у циљу разматрања новина које је донео *Закон* у погледу права и обавеза стваралаца/ималаца архивске грађе и документарног материјала, права и обавеза јавног архива и односа између архива и стваралаца, односно ималаца архивске грађе. Позив за уједначавање рада свих спољних служби у архивима у Србији представљао је основни циљ окупљања и рада Радионице. У оквиру тога, радило се на једнообразној изради свих аката по којима треба да поступају спољне службе у вршењу својих задатака на заштити архивске грађе и документарног материјала код стваралаца/ималаца. У овој фази припреме Радионице, започели смо израду огледних примера образаца и то оних из сегмента вршења стручног надзора од стране јавних архива, затим уништења документарног материјала којем је истекао рок чувања, као и предаје, односно преузимања архивске грађе у надлежни јавни архив.

У жељи да се закључци Радне групе за заштиту архивске грађе ван архива Архивистичког друштва Србије пренесу што већем броју архивиста, одржано је Саветовање у Историјском архиву у Смедереву, 17. децембра 2021, на коме се истовремено, расправљало о подзаконским актима донетим на основу *Закона*, а која су од значаја за заштиту архивске грађе и документарног материјала ван архива и рад спољне службе. Кључна тема Саветовања је била: примена *Закона о архивској грађи и архивској делатности* (Сл. гласник, бр. 6/2020), усаглашавање мишљења, на основу којих су донети и предлози за измену и допуну наведеног закона, који су достављени Министарству културе и информисања РС.

Наставак активности Радне групе за заштиту архивске грађе ван архива Архивистичког друштва Србије и представника Државног архива Србије, може се пратити првенствено преко закључака са састанка одржаног априла 2022. које је извела координатор др Јасмина Живковић

(доступни су на сајту АДС). Међу закључцима био је и предлог формирања радног тела које би се првенствено бавило израдом модела аката/образаца за јавне архиве у Републици Србији. Извршни одбор Архивистичког друштва Србије је на основу договора са директором матичне куће Државног архива Србије, др Мирославом Перишићем, формирао 15. маја 2022. Радну групу за израду модела аката, односно образаца за јавне архиве у Републици Србији, састављену од чланова постојеће радне групе Архивистичког друштва Србије и представника Државног архива Србије. Њен задатак је: да састави моделе аката, односно образаца (захтева, записника, решења, уверења) у складу са *Законом о архивској грађи и архивској делатности*, које ће користити јавни архиви у Републици Србији. Формирањем овог тела наставили смо рад започет фебруара месеца 2021; уједначавање праксе рада архива, која ће бити основа у изради софтвера за електронски архив у оквиру којег ће процедуре и поступци бити стандардизовани. Одређени су и рокови за доношење модела образаца/аката, уз сагласност Министарства културе и информисања Републике Србије: прелиминарни – средина јуна, крајњи – новембар/децембар 2022.

Први састанак Радне групе за израду модела аката/образаца одржан је јуна месеца 2022. године у Државном архиву Србије, на коме је закључено да је потребно усагласити 33 модела аката, њихов преглед по члановима *Закона* навела је Марија Милошевић, виши архивист ДАС, у посебном документу (на сајту АДС). Урађени су и први обрасци: записник о извршеном стручном надзору, модел решења о мерама за отклањање неправилности и три модела решења, која јавни архиви доносе на основу члана 16. *Закона о архив-*

ској грађи, о одабирању архивске грађе и уништавању документарног материјала коме је истекао рок чувања.

Чланови Извршног одбора АДС су инсистирали да се одржи још једно саветовање и упознавање представника спољних служби архива са радом радне групе при АДС, овога пута у Историјском архиву „Топлице” у Прокупљу, јуна месеца 2022, када је међу присутнима био и директор Архива Косова и Метохије. Поред упознавања са досадашњим радом и даљим активностима, присутни представници су одговорили на последњу тачку дневног реда која је била формулисана као питање: које проблеме као најважније за архивску струку треба прво решавати? Сви присутни су једногласно закључили: 1. Потребно је да оснивачка права регионалних и градских архива преузме Министарство културе и информисања РС, јер је *Закон о архивској грађи и архивској делатности* писан на основу такве претпоставке, тако ће и проблеми о којима смо расправљали (месна и стварна надлежност, преузимање фондова) престати да постоје; 2. Неопходно је решавање проблема простора, односно смештај архива и 3. Запошљавања образовних кадрова – архивиста, информатичара, конзерватора.

Јединство струке које смо остварили захваљујући активним члановима Архивистичког друштва Србије и сарадњи са Државним архивом Србије, матичном кућом за 38 архива, улива наду да ћемо до краја године завршити процедуру израде модела аката/образаца, међу којима ће се највероватније наћи и обрасци из области прекршајних пријава.

*Лела Павловић, архивски саветник
Председник Архивистичког друштва Србије*

*Лела Павловић, архивски саветник
Председник Архивистичког друштва Србије*

ИЗВЕШТАЈ О ОДРЖАНОМ МЕЂУНАРОДНОМ АРХИВИСТИЧКОМ САВЕТОВАЊУ „НОВИ САД 2021“ АРХИВИ – ПРОШЛОСТ КОЈА ТРАЈЕ Нови Сад, 6–8. октобар 2021.

Прво саветовање архивиста у условима пандемије организовали смо 2020. године у Нишу, када је због стотину заражених на дневном нивоу у Републици Србији било неопходно прибавити одобрење републичких и локалних органа управе. За друго, које је припремано у много тежим околностима (дневно је било 7.000 заражених од 25.000 тестираних), нису била потребна додатна одобрења, што је био очити доказ да смо се прилагодили раду у ванредним околностима.

Чланови Извршног одбора Архивистичког друштва Србије одлучили су да теме буду: *Архиви – прошлост која траје* (Нова архивска стварност; Архивске зграде и архивска грађа – садашњост и будућност) и *Извори за повесницу*. У првој половини 2021. године, стигло је 50 резимеа радова које су припремила 53 аутора, да би што услед епидемије, што услед немогућности појединих аутора да одговоре захтевима Редакције и уредника, добили 39 реферата из пера 42 аутора.

На Конкурсу Министарства културе и информисања РС, АДС је за организацију Саветовања добило 300.000,00 динара, тачније, само за део хотелског смештаја учесника, што је значило да за одржавање манифестације недостаје још милион динара. Директор Архива Војводине, др Небојша Кузмановић, прихватио је изазов да буде, не само домаћин Саветовања, него и један од покровитеља (заједно са Министарством културе и информисања РС), што је омогућило одржавање конференције.

Ивана Гојковић, конферансије Саветовања, најавом промотивног филма о Архиву Војводине званично је започела свечану церемонију отварања. Скупу се обратио речима добродошлице директор Архива Војводине др Небојша Кузмановић. После њега поздравни говор одржали су: Лела Павловић, председник АДС, Славица Солонун у име Државног архива Србије, бројни гости који су говорили о сарадњи и значају саветовања – мр Сејдалија Гушић, председник Друштва архивских радника Федерације БиХ, Душан Поповић, председник Удружења архивских радника Републике Српске, Стјепан Прутки из Државног архива Вуковара, Иво Орешковић у име Хрватског архивистичког друштва, директор Архива Босне и Херцеговине, госпођа Данијела Мрда, у име Словеначког архивског друштва

госпођа Александра Павшич-Милост из Покрајинског архива у Новој Горици.

Поред наведених, Саветовању су присуствовали: председница Друштва архивских радника Војводине госпођа Љубица Будаћ, директори и учесници из Архива Војводине, Историјског архива Града Новог Сада, Државног архива Србије, Архива Југославије, историјских архива Ниша, Краљева, Крушевца, Ужица, Зајечара, Кикинде, Београда, Врања, Панчева, Зрењанина, Пожаревца, Архива Шумадије – Крагујевац, Чачка, Суботице, Сремске Митровице, Лесковца, Војног архива Србије, Архива Брчко дистрикта (БиХ), Архива Босне и Херцеговине, Државног архива у Вуковару, Осијеку, Дубровнику, Хисторијског архива Сарајева, Архива Републике Српске, Архива Федерације БиХ, Архива из Нове Горице.

У радном делу учествовали су и историчари, научни радници из Института за савремену историју, Института за новију историју Србије, са Филолошког факултета Универзитета у Београду и Филозофског факултета Свеучилишта у Загребу. Представници регистра, сарадници архива на терену, показали су својим присуством интересовање за реализацију радионице за архиваре. Као дугогодишњи пријатељи окупљања архивиста, организацију Саветовања помогли су: *Тревис д. о. о. Београд* и *Digital Archiving Solutions ДАРС д. о. о. Београд*, *Металсистеми Крагујевац*.

У име директора Државног архива Србије, партнера у организацији Саветовања, др Мирослава Перишића, скупу се обратила Славица Солонун, руководилац Одељења архивске грађе новог периода. У свом говору таксативно је навела правилнике које је усвојило Министарство културе и информисања РС до почетка октобра 2021:

- Правилник о ближим мерама заштите архивске грађе (*Службени гласник РС*, бр. 29/2021)
- Правилник о условима и начину ревизије архивских фондова и збирки у архивима (*Службени гласник РС*, бр. 29/2021) и
- Правилник о обрасцу и начину коришћења службене легитимације овлашћеног лица у вршењу стручног надзора у заштити архивске грађе и

документарног материјала ван архива (*Службени гласник РС*, бр. 24/2021)

Радне групе ангажоване на изради Закона о регистрима и Закона о евиденцијама израдиле су предлоге ова два закона и доставиле их Министарству културе и информисања РС.

Израђени су и предлози правилника које прописује министар културе и информисања и тренутно су на разматрању и правно-техничком уобличавању:

- Правилник о ближим условима за оснивање и почетак рада и обављање делатности архива
- Правилник о ближим условима за обезбеђење одговарајућег простора и опреме за смештај и заштиту архивске грађе и документарног материјала код ствараоца и имаоца архивске грађе и документарног материјала
- Правилник о начину и ближим условима за спровођење превентивне заштите архивске грађе у јавним архивима и архивске грађе и документарног материјала код ствараоца и имаоца архивске грађе и документарног материјала у Републици Србији
- Правилник о ближим условима и начину коришћења архивске грађе
- Правилник о ближим условима и начину предаје архивске грађе јавним архивима
- Правилник о начину и ближим условима за конзервацију и рестаурацију архивске грађе у јавним архивима
- Правилник о условима и начину стицања стручних звања у архивској делатности
- Правилник о плану и програму стручног оспособљавања запослених у архивима, програму стручног испита и начину његовог полагања (бодовна листа) и
- Правилник о обрасцу архивске књиге.¹

¹ У тренутку настанка прилога донети су и следећи подзаконски акти: Правилник о обрасцу и начину коришћења службене легитимације овлашћеног лица за вршење стручног надзора у заштити архивске грађе и документарног материјала ван архива (*Сл. гласник РС*, бр. 24/2021); Правилник о условима и начину ревизије архивских фондова и збирки у архивима (*Сл. гласник РС*, бр. 29/2021); Правилник о ближим мерама заштите архивске грађе (*Сл. гласник РС*, бр. 29/2021); Правилник о ближим условима и начину стицања виших стручних звања у архивској делатности (*Сл. гласник РС*, бр. 97/2021); Уредба о јединственим техничко-технолошким захтевима и процедурама за чување и заштиту архивске грађе и документарног материјала у електронском облику (*Сл. гласник РС*, бр. 107/2021); Правилник о ближим условима за обезбеђење одговарајућег простора и опреме за смештај и заштиту архивске грађе и документарног материјала код ствараоца и имаоца архивске грађе и документарног материјала (*Сл. гласник РС*, бр. 111/2021);

У оквиру надлежности Државног архива Србије у току је израда предлога стручних упутстава, од којих су неки готови и чекају разматрање:

- Правилник о методологији вршења стручног надзора који обављају матични архиви
- Препорука о условима и начину образовања архивског фонда и архивске збирке
- Упутство о сређивању архивских фондова државних органа и организација, органа територијалне аутономије и јединица локалне самоуправе, установа, јавних предузећа, ималаца јавних овлашћења, привредних друштава, предузетника, лица која обављају регистровану делатност, верских заједница, као и других правних лица
- Упутство о сређивању личних и породичних фондова
- Упутство о садржини, начину вођења и изради аналитичког инвентара, регеста и пописа предмета
- Упутство о садржини и начину израде водича кроз архивску грађу архива у Србији

Колегиница Славица Соломун нас је подсетила да се упркос неповољној епидемиолошкој ситуацији у архивима одржава обука за рад у информационом систему АРХИС, коју воде Никола Аџић и Тајјана Драгићевић, којима је преостало да до краја 2021. године обуче архивисте у још седам архива. Они су одржали предавања о раду и проблемима који се јављају у примени информационог система АРХИС.

Церемонија отварања је настављена приказивањем промотивног филма *Homo Archivist* који су приредиле колеге из Националног архива Републике Кореје. Филм је приказан на Конгресу Међународног архивског савета који је одржан од 5. до 10. септембра 2016. године у Сеулу. На позив корејских колега, делегација коју су чинили представници Државног архива Србије, Министарства културе и информисања РС и Министарства државне управе и локалне самоуправе РС боравила је од 16. до 23. септембра 2017. године у посети Националном архиву Републике Кореје и учествовала у раду Међународне радионице о дигиталним архивима. Том приликом је нашој делегацији приказан поменути филм у коме корејске колеге на веома ефектан начин, кроз „историју записа” од оних који су се чували само у сећањима, преко употребе слика, симбола, слова, снимљеног звука и покрета, до дигиталних записа о развоју човечанства, наглашавају кључну улогу архива и архивиста у очувању архивске грађе, односно сазнања о развоју и постојању човечанства.

Правилник о обрасцу архивске књиге (*Сл. гласник РС*, бр. 34/2022).

На свечаности отварања, у име Министарства културе и информисања, присуствовао је шеф Кабинета госпође Маје Гојковић, потпредседнице Владе и министарке културе, господин Бранислав Маричић, који је пригодним речима поздравио учеснике и званично отворио конференцију. Одмах је започео и радни део Саветовања у оквиру кога је др Влатка Лемић, из удружења ICARUS Хрватска, приказала пројекте на којима раде као огранак европског удружења ICARUS и позвала на сарадњу архиве и удружења из Србије и околних држава.

Првог дана рада представљен је 4. број *Зборника радова са Међународног саветовања архивиста „НИШ 2021“*, одржаног од 7. до 9. октобра 2020. у Нишу. Објављено је 38 радова архивиста и научних радника из Србије, Републике Српске, Босне и Херцеговине, Републике Хрватске и Бугарске. Издавач је Архивистичко друштво Србије, уредник Слободанка Цветковић, чланови Редакције: Ненад Војиновић, Јасмина Живковић, Милорад Јовановић, Бошко Ракић и Марија Тодоровић. Текстова је лекторисао Слободан Николић, технички уредила Зорица Смиловић, резиме је на енглески превела Данијела Јовановић, док је превод текста са бугарског урадио Цветко Иванов. Зборник је штампан у Штампарији „Графопринт“ Горњи Милановац на 587 страна. Финансијска средства обезбедило је Министарство културе и информисања. У представљању *Зборника* учествовали су Милена Поповић Субић, др Љубинка Шкодрић, рецензент, и Лела Павловић, која се посебно захвалила и истакла рад и залагање колегинице Слободанке Цветковић, уредника *Зборника*, која из оправданих разлога није присуствовала Саветовању.

Производни програм фирме *Тревис д. о. о. Београд* представио је Јовица Зељковић у маркетиншком делу програма и подсетио да сарадња са Архивистичким друштвом Србије траје дуги низ година.

Представљање реферата на тему *Извори за повесницу* започело је у четвртак, 7. октобра у 9.30 часова. Модератори су били Славица Солонун и Стјепан Прутки. Од предвиђених 12 предавача у програму, излагало је њих 11.

Између две сесије одржана је промоција књиге Момчила Вуковића Бирчанина, *Краљ Петар II Карађорђевић* (приредили Жељко Марковић и Весна Лучић), која је резултат сарадње историјских архива Ужица, Краљева, Архива Српске православне цркве, Архива Војводине, Архива Републике Српске и Удружења архивских радника Републике Српске. У представљању књиге учествовали су директор Архива Војводине др Небојша Кузмановић, приређивач књиге Жељко Марковић, др Саша Марковић, декан Педагошког факултета у Сомбору Универзитета у Новом Саду,

Урош Парезановић, представник Краљевског дома Карађорђевића. Покровитељ првог издања ове књиге у Србији је Њ. К. В. престолонаследник Александар Карађорђевић.

У наставку сесије од 12.30 часова на исту тему, модератори су били др Светлана Стефановић и Александра Пијук Пејчић. Од предвиђених 12 предавача, презентовано је 11.

Упоредо се у другој сали одвијала и Радионица за архиваре у времену од 10.30 до 14.00 часова. У њеном раду учествовало је 16 полазника из 11 регистратура са подручја архива: Ужица, Крагујевца, Новог Сада, Ниша, Београда и Пожаревца. Са њима су радиле колеге из спољних служби 13 архива у Србији: Ужица, Чачка, Београда, Новог Сада, Крагујевца, Пожаревца, Крушевца, Лесковца, Косова и Метохије, Ниша, Сремске Митровице, Војног архива, Архива Војводине. Славица Солонун, архивски саветник из Државног архива Србије, у дискусији је појаснила подзаконска акта везана за превентивну заштиту која су у процедури. Од наведених предавача, у програму радионице није учествовала др Татјана Кикић. Уместо ње, радионици се придружио пензионисани колега Бошко Ракић. Координатор радионице др Јасмина Живковић дала је посебан извештај о њеном раду. У оквиру програма радионице додељене су Захвалнице двама регистратурама. На расписан Конкурсу Извршног одбора АДС за избор „Најбоље регистратуре“ за 2021. пријавиле су се две регистратуре. Одлука Комисије је била да ове године не доделимо „Признање“, али је постигнута сагласност да обе регистратуре *Предузеће за телекомуникације „Телеком Србија“ АД Београд Нишка Регија* и *Предузеће „ЗЛАТИБОРАЦ АГРАР Д.О.О“ Мачкат* које испуњавају све критеријуме за учешће на Конкурсу добију Захвалницу. Похвалили смо архивске саветнике Невену Крабашевић, Стојанку Бојовић из Службе заштите архивске грађе и документарног материјала ван архива ИА Ниш и Мирослава Дуцића, архивског саветника и начелника Службе у ИА Ужице, који су предложили регистратуре.

Након слободног поподнева приређена је свечана вечера.

У петак 8. октобра, пре друге сесије, представљен је 15. број *Архивског гласника* (за 2020. годину). О малом јубилеју, досадашњим бројевима часописа, о значају за струку и раду на добијању што више правих информација из свих архива у Србији говорили су: Љиљана Дожић, уредник, Јасмина Живковић, сарадник у скоро свим бројевима часописа, и Лела Павловић, председник АДС у име издавача. Упућен је позив за достављање предлога за тему броја и за достављање прилога за 16. број *Архивског гласника*.

Друга сесија чији су модератори били Југослав Вељковски и Горан Милосављевић, посвећена *Новој архивској стварности*. На програму је било 14 предвиђених, али је пред публиком представљено 13 реферата. Имали смо велику част да је другог радног дана Саветовања са нама био и директор Холокауст Меморијалног центра у Будимпешти др Тамаш Ковач са сарадницима.

Закључке је дефинисала и изнела трочлана Комисија: Милена Поповић Субић, архивски саветник Архива Војводине, Славица Соломун, архивски саветник Државног архива Србије и др Јасмина Живковић, архивски саветник Историјског архива Пожаревац, те је након краће дискусије Саветовање завршено у 14.00 часова.

Опште је мишљење да је Међународно архивистичко саветовање „Нови Сад 2021” одржано у Новом Саду од 6. до 8. октобра 2021. у организационом и радном делу добро осмишљено, да су публикације које су штампане, *Зборник радова 4* и *Архивски гласник 15* достигли завидни ниво, на шта можемо бити поносни и захвални ауторима радова, редакцијама, Извршном и Надзорном одбору АДС.

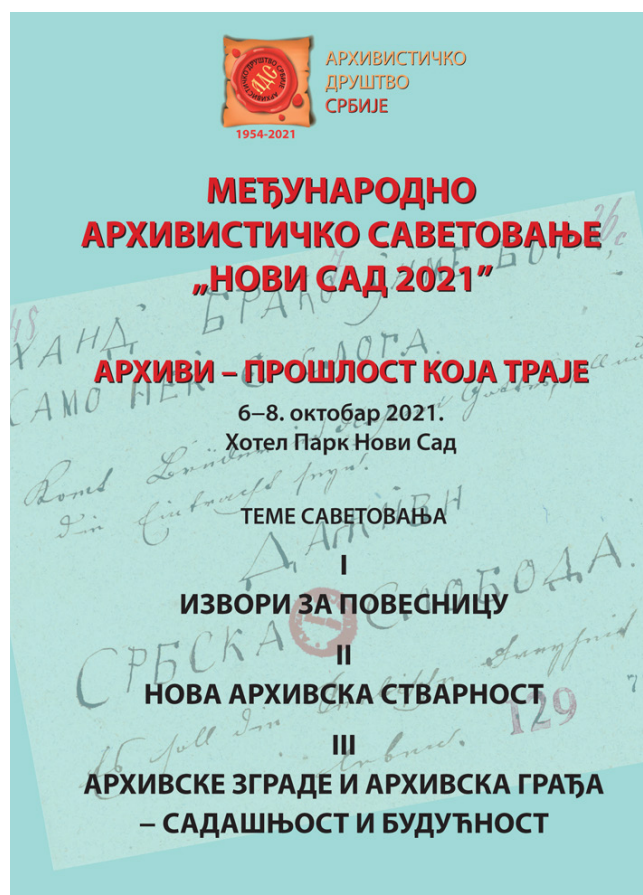
Захвалност дугујемо колегама које врше заштиту архивске грађе и документарног материјала ван

архива, које су се ангажовале и организовале долазак представника регистратура са својих територија што је умногоме помогло одржавању конференције.

Посебну захвалност дугујемо Архиву Војводине, директору Небојши Кузмановићу који је финансирао део смештаја учесника у хотелу и штампање целокупног пропагандног материјала, а запосленима из Архива Војводине за пружену логистичку помоћ, као и директорима архива у Србији који су присуствовали Саветовању или су својим колегама омогућили да дођу на конференцију.

За организацију Саветовања посебно истичем захвалност колегиници Слободанки Цветковић, вишем архивисти из Пожареваца, уреднику *Зборника радова*, на великом ангажовању, труду око реализовања стручног дела, а која из објективних разлога није присуствовала конференцији. Захвалност дугујем и колегиници Љиљани Дожић, архивском саветнику, руководиоцу у Архиву Војводине, уреднику информативног билтена *Архивски гласник*, која је активно учествовала у организацији стручног дела Саветовања.

Уједно, желим да честитам свим учесницима на успешном, петом по реду тродневном саветовању, да се у здрављу и весељу видимо идуће године у бољим епидемиолошким и финансијским условима.

ЗАКЉУЧЦИ СА МЕЂУНАРОДНОГ АРХИВИСТИЧКОГ САВЕТОВАЊА „НОВИ САД 2021“ Нови Сад, 6–8. октобар 2021.

Комисија за израду закључака са Међународног архивистичког саветовања Архивистичког друштва Србије, одржаног у Новом Саду од 6. до 8. октобра 2021. године, у саставу: Милена Поповић Субић, архивски саветник (Архив Војводине), Славица Соломун, архивски саветник (Државни архив Србије) и др Јасмина Живковић, архивски саветник (Историјски архив Пожаревац), сагласно предлаже следеће Закључке са овогодишњег саветовања:

- Једногласно је мишљење чланова Комисије за закључке да је овогодишње саветовање, као и претходно, организовано на високостручном, професионалном и колегијалном нивоу. Заједничким напорима Архивистичког друштва Србије, Архива Војводине, Државног архива Србије и Међуопштинског историјског архива у Чачку, саветовање је одржано са великим успехом, иако су неповољни услови, ограничења и дилеме у погледу успеха и здравствене безбедности саветовања, биле изазване актуелном епидемиолошком ситуацијом услед присуства вируса Ковид-19.
- Неопходно је вратити се архивистици као научној дисциплини и практичној делатности. Стога на будућим скуповима архивиста очекујемо више радова из архивистике, у којима ће се разматрати проблеми на које наиђемо у пракси, предлагати решења и разматрати примена архивског законодавства, али и домети архивистике у окружењу, јер су решавање проблема, примена досадашњих правила струке (архивистике), целовитост и једнообразност у сређивању и обради архивских фондова, као и унапређење архивске делатности основ за дигитализацију и успостављање и развој јединственог архивског информационог система.
- Наставити сарадњу са сродним научним и архивским институцијама и струковним удружењима, на представљању архивске грађе као прворазредног историјског извора.
- Још увек немамо адекватан одговор како решавати кључна питања за рад архива као што је хроничан недостатак простора, те зато предлажемо заједничку иницијативу према надлежним државним органима у том смислу, а у циљу решавања овог питања.
- Надамо се да ће подзаконски акти које предвиђа Закон о архивској грађи и архивској делатности бити донети у што скорије време, те смо мишљења да посебна сесија на будућим саветовањима архивиста треба да буде посвећена примени Закона и подзаконских аката и стручних упутстава.
- Појединим темама требало би посветити више пажње у смислу дужине времена за излагање и могућности дискусије после излагања; овде подразумевамо теме које обрађују новине у архивској теорији и пракси (нпр. имплементација информационог система, дигитализација, законске новине), а које могу бити представљене на саветовањима и као уводне теме/предавања.
- Сарадњу са ствараоцима архивске грађе и документарног материјала треба наставити у досадашњем облику – са предавањима и радионицама на одређене теме, уз активно учешће представника стваралаца; едукативне радионице могу да се одржавају периодично и у времену између два архивистичка саветовања на годишњем нивоу.
- Предлажемо такође организацију стручних радионица за стручна запослена лица у архивима у Србији, по свим важним и актуелним питањима архивистике, јер је неопходно стандардизовати рад на заштити архивске грађе у националном архивском систему.
- Пратити искуства других институција на дигитализацији документације, као и стандардизације процеса дигитализације и микрофилма у архивској делатности у Србији, а све у циљу правовремене и квалитетне заштите архивске баштине и осавремењавања архивске делатности у Србији.
- Мишљења смо да су етички принципи у раду архивиста и конзерватора, као кључних стручних лица у заштити архивске баштине, веома важни, помало и заборављени, због чега позитивно оцењујемо промишљања и радове на ову тему, са предлогом да би о истој теми требало више говорити и на будућим сусретима архивиста.

**Комисија за закључке са саветовања АДС
„Нови Сад 2021“**

*Милена Поповић Субић, архивски саветник
Архив Војводине*

*Славица Соломун, архивски саветник
Државни архив Србије*

*Др Јасмина Живковић, архивски саветник
Историјски архив Пожаревац*

ИЗВЕШТАЈ О РЕАЛИЗАЦИЈИ СТРУЧНЕ РАДИОНИЦЕ ЗА СТВАРАОЦЕ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ И ДОКУМЕНТАРНОГ МАТЕРИЈАЛА Међународно архивистичко саветовање „НОВИ САД 2021“ Нови Сад, 6–8. октобар 2021.

Међународно архивистичко саветовање Архивистичког друштва Србије је, у сарадњи са Архивом Војводине, Државним архивом Србије и Међуопштинским историјским архивом Чачак, организовано у Новом Саду у периоду од 6. до 8. октобра 2021. године. У оквиру саветовања је припремљена и реализована стручна Радионица за ствараоце и имаоце архивске грађе и документарног материјала. Тема радионице била је Закон о архивској грађи и архивској делатности – новине, права и обавезе субјеката у систему заштите архивске грађе и документарног материјала, практична примена. Радионица је осмишљена са циљем да се правни субјекти који стварају архивску грађу и документарни материјал детаљније упознају са новинама актуелног Закона о архивској грађи и архивској делатности и припреме за његову што бољу примену у процесу архивске грађе и документарног материјала који настаје њиховим пословањем.

У радионици су учествовале колеге из спољних служби које су припремиле излагања појединих питања из Закона о архивској грађи, и то: Југослав Вељковски (ИА Нови Сад), Јасмина Латинић (ИА Београд), Марија Тодоровић (ИА Крагујевац), Милена Поповић Субић (Архив Војводине), Стојанка Бојовић (Историјски архив Косова и Метохије, радно ангажована у Историјском архиву Ниша), Мирослава Ацић (Међуопштински историјски архив Чачак), др Јасмина Живковић (ИА Пожаревац), као и колега Бошко Ракић, донедавно ангажован на пословима заштите архивске грађе ван архива у Историјском архиву Краљева. Радионицу је осмислила, координирала и водила др Јасмина Живковић, архивски саветник за заштиту архивске грађе ван архива (Историјски архив Пожаревац), координатор ове Радне групе при АДС-у. Из оправданих разлога,

колегиница др Татјана Кикић из Државног архива Србије није присуствовала Радионици.

Радионицу је отворила председница АДС Лела Павловић, архивски саветник и директор Међуопштинског историјског архива у Чачку. Колегиница Славица Солонун из Државног архива Србије је обавестила учеснике о подзаконским прописима и стручним упутствима која су припремљена и налазе се у процедури доношења, а значајна су за заштиту архивске грађе ван архива. У току радионице, уручене су захвалнице правним лицима која су учествовала на конкурс за избор Најбоље регистратуре у 2021. години. Захвалнице су добили Телеком Србије АД Београд, Огранак у Нишу и Златиборац ДОО Београд, Производња Мачкат (Ужице). Захвалнице су уручили директор Архива Војводине др Небојша Кузмановић и председница АДС Лела Павловић.

Поред излагача, радионици су присуствовале и колеге архивисти на заштити архивске грађе ван архива из архива у Ужицу, Сремске Митровице, Лесковца, Крушевца, Архива Војводине из Новог Сада и Војног архива Србије. У раду су учествовали представници из 13 архива у Србији.

Такође, у радионици су активно учествовали представници стваралаца архивске грађе и документарног материјала са територије надлежности Историјског архива у Ужицу, Крагујевцу, Пожаревцу, Новом Саду, Нишу, Београду, а укупно је било присутно 16 полазника из 11 правних субјеката/стваралаца. Радионица је функционисала по принципу излагања и презентација основне теме, које су по сегментима припремиле колеге излагачи. Други део радионице је чинила конструктивна дискусија, а општи је закључак био да су овакви видови едукације за ствараоце архивске грађе неопходни, те је потребно одржавати их чешће (са предлогом да то буде најмање квартално у току једне године), посебно у актуелном тренутку када треба на прави начин имплементирати нове архивске законске и подзаконске прописе. Овакав став представља и један од општих Закључака са овогodiшњег Међународног архивистичког саветовања у Новом Саду.

неопходни, те је потребно одржавати их чешће (са предлогом да то буде најмање квартално у току једне године), посебно у актуелном тренутку када треба на прави начин имплементирати нове архивске законске и подзаконске прописе. Овакав став представља и један од општих Закључака са овогodiшњег Међународног архивистичког саветовања у Новом Саду.

Неда М. Мирић, архивист
Историјски архив у Смедереву

САВЕТОВАЊЕ ПРЕДСТАВНИКА СПОЉНИХ СЛУЖБИ АРХИВА У СРБИЈИ 17. децембар 2021, Смедерево

Архивистичко друштво Србије и Историјски архив у Смедереву одржали су 17. децембра 2021. године у Регионалном центру за професионални развој запослених у Смедереву Саветовање представника свих архива у Србији, стручних лица која су ангажована у архивима на заштити архивске грађе ван архива.

Кључну тему представљали су Закон о архивској грађи и архивској делатности, подзаконска акта донета на основу овог закона, а која су од значаја за заштиту архивске грађе ван архива и рад спољне службе, као и међусобно усаглашавање и стандардизација рада на заштити архивске грађе ван архива у архивској мрежи Србије.

На Саветовању је било разговора како о раду Радне групе за заштиту архивске грађе ван архива тако и о проблемима са којима се суочавају колеге запослене на заштити архивске грађе ван архива. Дискутовало се о њиховим искуствима и предлозима, а разматрани су и нацрти за уједначавање праксе рада спољних служби у архивима и у том смислу заузимања заједничког става према матичним архивима.

Саветовање су отвориле председница Архивистичког друштва Србије Лела Павловић и директорка Историјског архива у Смедереву др Данијела Милошевић, а радним састанком је председавала др Јасмина Живковић, координатор Радне групе за заштиту архивске грађе ван архива Архивистичког друштва.

Домаћин Саветовања био је Историјски архив у Смедереву.

ПАНДЕМИЈА У ДИГИТАЛНО ДОБА

Када су почетком 2020. године почеле пристизати узнемирујуће слике из кинеског града Вухана, узроковане новом, непознатом болешћу названом Ковид-19, мало ко је претпоставио да почињу догађаји који ће умногоме променити наше животе на дужи временски период. У року од само месец дана завладао је планетарни страх, болест се брзо ширила, а Светска здравствена организација је 11. марта 2020. прогласила пандемију изазвану вирусом SARS-CoV-2. Владе широм света су ужурбано спроводиле антиковид мере које су имале за циљ да сузбију ширење болести и заштите становништво. „Затварање” становништва, рад од куће, социјално дистанцирање, маске, рукавице, дезинфекција... само су неке од спроведених мера. Колики су ефекат мере имале на сузбијање заразе показало је време, али оно што им се не може оспорити је да су умногоме утицале на обликовање живота људи широм света. Пандемија је постала изазов у здравственом погледу, али и привредном, друштвеном, политичком, социјалном, културном... Наступило је ново време, пуно неизвесности, ограничења и изазова, у којем су сви морали да прихвате нова правила и обрасце понашања.

У тренутку када је проглашена, пандемија је већ посматрана као највећа здравствена криза и здравствени изазов модерног доба. С обзиром на то, сматрало се да ће одговор на кризу, размере пандемије и њен утицај на друштво бити предмет изучавања у будућности. **Шта ће остати упамћено након што прође ова здравствена криза, било је једно од првих питања које су након избијања пандемије корона вируса поставили они који се баве културом сећања и чувањем прошлости, свесни тренутка и потребе да се он ухвати и сачува за будућа поколења.** Поучени искуством из многих претходних здравствених криза које су релативно слабо документоване, готово истовремено са тренутком избијања пандемије корона вируса широм света су организоване акције прикупљања материјала који сведочи о њој. Данас, две године касније, покушаћемо да идентификујемо неке од најбитнијих момената документовања, са аспекта документарног наслеђа. Документарно наслеђе представља један од најважнијих извора информација и историјске перспективе о томе како су се глобалне кризне ситуације решавале у прошлости, али је истовремено и један од најзначајнијих ресурса у борби против дезинформација, које су посебно дошле до изражаја током садашње пандемије.

У позадини глобалне здравствене кризе изазване корона вирусом, брзо се развила свест о значају прикупљања и чувања документарног материјала који ће сведочити о томе како су се државе, њени грађани

и међународна заједница реаговале на ову ситуацију. Тако се већ 6. априла 2020. године огласио УНЕСКО декларацијом „Претварање претње Ковид-19 у прилику за већу подршку документарном наслеђу” у којој је, у оквиру програма „Сећање света”, подржао државе чланице у настојању да се заштити званични документарни материјал у вези са Ковидом-19. Такође, у декларацији је истакнут и значај прикупљања материјала „незваничног” карактера, са циљем да се документује пандемија друштва у целини.

Међународни архивски савет у Паризу је такође реаговао. Његова Секција за архиве и људска права и Радна група за архиве и људска права Удружења архива Латинске Америке подржали су декларацију УНЕСКО-а. У заједничком документу под називом „Улога архива у Ковид-19 кризи: из угла заштите људских права” истакли су да су архиви одговорни за заштиту, чување и одржавање документарног материјала, што је од суштинског значаја током пандемије. Наглашена је и неопходност поузданог управљања подацима, одговарајућег електронског канцеларијског пословања и транспарентност државних аката као основе за заштиту личних слобода и остваривање социјалних права, а све у контексту борбе против вируса и јачања поверења грађана у институције. У документу се истиче и значај приступа релевантним информацијама као кључаном фактору у борби против лажних вести у време неизвесности изазване пандемијом.

Међународни архивски савет и Међународна конференција повереника за информације носиоци су изјаве „Ковид-19: обавеза документовања не престаје у кризи, она постаје још важнија”. Изјава се заснива на три принципа: одлуке морају бити документоване, документарни материјал и подаци треба да буду обезбеђени и сачувани у свим секторима, а безбедност, очување и приступ дигиталном садржају треба да буду олакшани током затварања (услед пандемије, прим. аутора). Потписници изјаве су изразили наду да ће сви релевантни чиниоци подржати изјаву, схватајући значај документовања како садашњих догађаја, тако и оних у будућности.

Поједини аутори упозоравају да су глобалне здравствене кризе такође и кризе информација и да тренутно не постоје координисани напори да се обезбеди благовремено, свеобухватно и доследно архивирање релевантног материјала који се односи на пандемију корона вируса. Оно што се препознаје као суштинска важност је потреба да се сачува комплетан и потпун документарни материјал о садашњој пандемији, јер ће колективно сећање на ову кризу углавном зависити од њеног документарног наслеђа. Од државних аката и

званичних објава до новинских прича и објава на друштвеним мрежама, ова разноврсна документација материјализује искуства, перспективе и понашања људи у различитим контекстима широм света.

Пројекти документовања пандемије широм света су највећим делом били усмерени на прикупљање дигиталних садржаја, али су бројни и они усмерени ка материјалу у физичком облику. Иако су се документовањем пандемије бавили и још увек баве многи, формално и неформално, главни носиоци ових акција широм света су били архиви, музеји и библиотеке. Поједини аутори архиве посматрају као инструменте у „хватању” прича, смештајући их потом у контекст локалне заједнице и културе. Основно начело организованих акција прикупљања било је да пандемија треба да буде документована на начин да сведочи о животу и искуству свих друштвених група и слојева становништва, а не само званичних државних органа, јавних установа, институција и „елита”. То је начин да сачувани записи буду одраз друштва у целини, а не само неких његових делова, што произилази из идеје демократичности архива, тј. да архиви управо начином документовања прошлости треба да се боре против друштвене неједнакости која је у одређеном тренутку постојала.

У пракси је то значило да је документовање пандемије било усмерено не само на званична документа, већ и на прикупљање грађе приватног карактера, од физичких лица. Циљ ових акција је био да се прикупи материјал који ће сведочити о томе како су људи реаговали на претњу корона вирусом и званичне мере спроведене са циљем његовог сузбијања, односно како се ова здравствена криза одражавала на живот појединаца, али и да се кроз дељење заједничких искустава људи међусобно повежу. На овај начин, кроз личне приче појединаца, документовани су различити аспекти утицаја пандемије корона вируса на различите заједнице и слојеве становништва. Због специфичности, углавном се радило о документовању локалног карактера које су спроводиле саме заједнице кроз своје установе, институције и организације које се баве чувањем прошлости. Иако пандемија корона вируса још увек траје (мај 2022. године), интересантно је да су многе од ових акција већ завршене. Проучавајући различите примере широм света, може се закључити да су ове акције у најширем обиму биле спроведене на самом почетку здравствене кризе, а како се свет навикавао на стално присуство корона вируса и како су ограничења и страх бивали све мањи, акције документовања усмерене на физичка лица су се полако завршавале.

Постоји још једна специфичност документовања пандемије, а то је њена неравномерност у глобалном смислу. У различитим деловима света се документовању приступало различитим интензитетом и на различите начине, а у многим државама није било никаквих институционалних акција, што ће сигурно утицати на могућност каснијег глобалног сагледавања пандемије. Из тог разлога значајни су бројни међународни пројекти документовања пандемије, који на много ширем нивоу покушавају да ухвате међусобно повезану и глобално променљиву природу ове здравствене кризе.

Посебна специфичност документовања пандемије корона вируса је у чињеници да се ради о првој пандемији дигиталног доба. Сматра се да ће ова пандемија највећим делом бити дигитално осведочена, што представља посебан изазов за њено документовање и уједно тест за стварање колективног сећања у новим условима. Иза пандемије ковид вируса остаће обиље материјала у дигиталном облику – чини се као да је сваки тренутак ове здравствене кризе забележен и дистрибуиран путем дигиталних медија. Из тог разлога, стручњаци који се баве овом тематиком сматрају да ће без кохерентног и промишљеног плана за прикупљање, архивирање, заштиту и чување дигиталних садржаја они бити изгубљени за будуће генерације.

У овом контексту, посебан изазов представља очување дигиталних садржаја на веб-локацијама – архивирање веба, због динамичне природе веб-страница, односно њихове подложности врло честим променама. Велики број земаља широм света има регулисано архивирање веба на државном нивоу, које почива на законској легислативи о обавезном примерку и које углавном спроводе националне библиотеке, а у појединим државама у ове активности укључене су и одређене установе заштите. Архивирање веба у контексту садржаја и опсега заснива се највећим делом на три критеријума: доменски, тематски или догађајни. На овај начин се обезбеђује како прикупљање широког и разноликог спектра садржаја на националном нивоу, тако и циљано прикупљање одређеног, одабраног материјала. Током пандемије били су организовани бројни пројекти прикупљања веб-садржаја који се односе на ковид и здравствену кризу изазвану овим вирусом, а чији носиоци су биле различите установе сећања. Аутори који су се у својим радовима бавили овом тематиком као један од главних проблема, поред класичних које прате веб-архивирање, истичу координацију активности између различитих носилаца пројеката као кључно питање са којим су се суочили архивисти и библиотекари у својим напорима да кроз веб-архивирање документују пандемију.

Напоредо са овим активностима, архиви широм света су радили и на заштити документарног материјала у настајању, односно код стваралаца, који се односи на корона вирус и здравствену кризу коју је изазвао. Брзим реакцијама, многе државе су донеле регулативе и препоруке за управљање документарним материјалом који се односи на ковид. У новим условима рада који су диктирани здравственом кризом, било је потребно и додатно регулисати управљање документарним материјалом у настајању да би се у потпуности обезбедила његова заштита, валоризација и очување, било да је реч о дигиталном или аналогном облику.

Посебан изазов документовања пандемије корона вируса представља валоризација документарног материјала који се на њу односи, било да је реч о одређивању критеријума за вредновање грађе која ће се прикупљати или је већ прикупљена без раније утврђе-

них критеријума. У обиљу информација које сведоче о пандемији, питање шта је оно што је битно и што треба да се остави за будућност је поделило стручну и научну заједницу. Док су једни сматрали да треба сачувати све, објашњавајући свој став тиме да се у времену када се дешава пандемија не може са сигурношћу знати шта је то оно што ће бити значајно за будућа поколења, други су опет били става да је потребно одредити критеријуме вредновања тврдећи да је целовито прикупљање у пракси неизводљиво, са посебним акцентом на проблем складиштења, управљања и дугорочне заштите и очувања материјала. А на питање који су то критеријуми и како их координисано спровести са циљем свеобухватног сагледавања пандемије на глобалном нивоу, тешко је дати јединствен одговор.

На проблем складиштења, управљања и дугорочне заштите и очувања материјала који документује пандемију указују бројни стручњаци. Пандемија још увек траје, а већ су сакупљене огромне количине материјала, највећим делом у дигиталном облику. У будућности ће бити потребно обезбедити знатна финансијска средства, те институционалне и људске ресурсе да би се овај материјал адекватно складиштио, заштитио и очувао. Друга група проблема повезана је са управљањем наведеним материјалом, те питањем како га учинити доступним корисницима. Реч је о великим скуповима података за чије су управљање потребни посебни алати. Стручњаци изражавају бојазан да ти алати још увек нису добро развијени, за разлику од оних за њихово прикупљање, те да постоји ризик да се на крају заврши са великим бројем података над којима неће бити остварена интелектуална контрола и да самим тим неће постојати могућност њихове доступности корисницима.

Посматрајући проблематику документовања пандемије корона вируса, никако се не може пренебегнути његова етичка димензија. Кроз све фазе документовања, од прикупљања, преко заштите, дугорочног очувања, управљања до коришћења, потребно је обезбедити поштовање етичких кодекса, као и заштиту података личности, што представља посебан изазов с обзиром на природу прикупљеног материјала.

На крају, може се закључити да је документовање пандемије корона вируса врло сложен процес, са бројним изазовима. Ово је била, и још увек јесте, акција „хватања тренутка“. Да ли је он ухваћен и шта ће остати сачувано у будућности, сведочиће неке генерације које долазе.

Слободанка Цветковић, виши архивист
Историјски архив Пожаревац

АРХИВИ У СРБИЈИ У ВРЕМЕ ПАНДЕМИЈЕ

Први званични случај корона вируса у Србији је регистрован 6. марта 2020. године. Република Србија и њени органи (председник, Влада и Народна скупштина) су на пандемију одговорили 15. марта 2020. када је донета Одлука о увођењу ванредног стања, а што је послужило као основ за прописивање других мера. После три дана донета је и Уредба о организовању рада послодавца за време ванредног стања, којом је хроничним болесницима, лицима старијим од 60 година и родитељима деце до 12 година, посебно самохраним, морао бити омогућен рад од куће.

Информације о раду архива у Србији у периоду пандемије за писање овог текста прикупљане су са званичних веб-страница Државног архива Србије, Архива Југославије, Архива Војводине и осталих јавних архива у Србији. Оно што изненађује је да има архива који на својим званичним веб-сајтовима нису имали никакву објаву ни вест о пандемији и ономе што се дешава, не рачунајући оне архиве који ни иначе нису ажурни по питању информисања корисника. Неки архиви су имали само вест о проглашеној пандемији и мерама државе, односно о комуникацији са корисницима убудуће (од увођења ванредног стања). Било је, наравно, и другачијих примера. Неки архиви су мотивационим видео-материјалима партиципирали у настојањима да људима током „локдауна“ олакшају ситуацију, неки су се укључили у хуманитарне акције за старије суграђане, а највећи број активних архива у том периоду је објављивао дигиталне садржаје (своја издања, изложбе и сл. – Државни архив Србије, Архив Војводине, Историјски архив Београда, Историјски архив Пожаревац...).

У време ванредног стања сви архиви у Србији су обуставили рад са истраживачима. Остали послови, рад са корисницима, ствараоцима и имаоцима архивске грађе, обављани су електронском поштом или телефоном. Обустањени су и приједи архивске грађе. Није било одлазака на „терен“. У неким архивима су запослени радили месецима од куће, док су у другима од куће радили само током ванредног стања. Готово једини начин комуникације са корисницима био је телефоном или мејловима, односно поштанским пошиљкама.

Укидањем ванредног стања (6. маја 2020. године), архиви су полако почели да се брже или спорије враћају у нормалне токове рада. Послови су обављани по приоритетима и хитности уз поштовање епидемиолошких мера, ограниченог броја истовремено присутних у просторијама и уз коришћење заштитне опреме. Истраживачи су се опет ограничено и контролисано вратили истраживачким пословима у архивима, а корисници подношењу захтева. На пример Читаоница Државног архива Србије је по укидању ванредног стања

почела са радом од 11. маја 2020. године. У Читаоници су морале да се користе заштитне маске и рукавице, број особа, на пример у Читаоници у Карнегијевој 2, био је ограничен на 4, у Железнику на 6 корисника. Радно време Читаонице за кориснике било је од 10 до 14 часова. Пријаве за истраживање су слате Центру за информације, а корисници су накнадно обавештавани о одобреним терминима за истраживање. Временом, у другој половини 2021. и почетком 2022. године, ситуација је почела полако да се враћа у колико-толико нормалне токове, те је тако од јуна 2021. Читаоница Државног архива Србије радила двократно од 8 ч до 13 ч и од 14 до 19 ч радним данима и суботом од 8 до 13 часова, а корисници су могли да користе архивску грађу радним данима у једној од две смене, по избору, а све уз претходно заказивање. Сличне мере, негде више, негде мање рестриктивне, биле су и у Архиву Југославије и осталим архивима. Ограничења рада у читаоницама и са истраживачима у неким архивима у тренутку завршавања овог рада (мај 2022. године) су и даље на снази.

Архиви су се након укидања ванредног стања постепено враћали изложбеној и издавачкој активности и контакту са публиком. Почели су да организују (у ограниченој мери и у складу са епидемиолошким мерама кризних штабова локалних средина и Републичког кризног штаба) и изложбе, промоције књига и мања окупљања.

Држава је у периоду пандемије подстицала коришћење дигиталних услуга од стране грађана Србије. Дигитални сервиси Министарства здравља Републике Србије и Канцеларије за информационе технологије и електронску управу, корисницима су пружали могућности за решавање животних питања и проблема (издавање докумената, заказивање вакцинације, издавање дигиталних сертификата о прележаном болести или вакцинацији, заказивање код државних органа ради решавања правних питања и стања грађана и слично). Влада Републике Србије и Канцеларија за информационе технологије и електронску управу покренула је током ванредног стања и Портал Дигитална солидарност који је пружао дигиталне садржаје, програме за учење, рад од куће, онлајн књиге, филмове, музичке и ТВ садржаје. Један број установа културе се укључио у овај пројекат, а међу њима и поједини архиви (Архив Војводине и ИА Београда) били су видљиви на овој платформи.

Архиви су се силом прилика врло брзо прилагодили условима рада у време ванредног стања када је готово једини начин комуникације архива са својим корисницима и публиком био путем интернета. Ограничења које је наметала пандемија бар донекле су превазиђена коришћењем могућности дигиталне комуникације, те је дигитализација као процес у овој ситуацији показала све своје добре стране. Неки архиви су те предности додатно искористили и понудили своје садржаје у дигиталном облику (Државни архив Србије, ИА Београда, Архив Војводине, ИА Пожаревац...). Бројни семинари, радионице са ствараоцима архивске грађе, посебно по питању примене Закона о архивској грађи и архивској делатности који је ступио на снагу у феб-

руару 2020. године, одржани су у архивима у онлајн формату за велики број корисника.

Упркос неповољним околностима и струковна друштва су наставила да окупљају архивисте. Архивистичко друштво Србије је у периоду између таласа пандемије у октобру 2020. и октобру 2021. године успело да чак организује „уживо“ два Међународна саветовања архивиста и да објави два зборника радова са саветовања (2019. и 2020). Међународно саветовање организовало је и Друштво архивских радника Војводине у јуну 2021. године. На сајту Архивистичког друштва Србије поред редовних садржаја и обавештења постали су доступни и сви радови објављени до сада у зборницима *Архивска грађа у теорији и пракси* (1–4) што је олакшало коришћење тих садржаја колегама архивистима. Послови који су захтевали континуитет, као што је обука запослених у јавним архивима за рад у Архису, настављена је у складу са околностима од стране запослених Државног архива Србије и реализована за све јавне архиве.

У свету је закључно са 20. мајем 2022. године од почетка пандемије укупно регистровано преко 410 милиона заражених и 5,8 милиона преминулих. У Србији, број заражених је нешто преко 2 милиона, а број смртних случајева већи од 16 хиљада. То на најбољи начин говори колики је утицај пандемије и колико је Корона вирус променио наше навике, свакодневно понашање и уобичајену рутину, колико је утицао на животе милијарди људи. Пандемија је и у свету и код нас парализала неке основне животне процесе, социјалне контакте, преобликовала уобичајене друштвене моделе понашања, редуковала људске потребе за уметношћу, културом, путовањима, дружењем.

Бројне организције, удружења, јавне установе (библиотеке, музеји и архиви) у свету су предузеле бројне акције и покренули пројекте прикупљања архивске грађе у настајању о пандемији и њеном утицају на свакодневни живот људи. Циљ је било забележити што више и што речитије осећања, живот, проблеме, страхове, усамљеност појединаца... Акцент је стављен пре свега на животе обичних људи и њихову свакодневицу, односно оно што јавни архиви и сличне установе иначе не бележе.

Насупрот томе, архиви у Србији нису предузимали посебне акције прикупљања документарног материјала о пандемији. Њихово прикупљање и бележење препуштено је уобичајеним и устаљеним начинима и токовима стварања и чувања документације. Да ли ће приликом одабирања овај период бити посебно означен и документарни материјал настао у ове две године посебно третиран, чуван, остаје да се види. Нисмо „хватали тренутак“ као у неким западним друштвима, пандемију као и све остало препустили смо филтеру протицањавремена. Проактивна улога државних институција у погледу документовања пандемије је изостала. Нису забележени такви случајеви ни у земљама у окружењу. Управо ту се уочава битна разлика између архивских система некадашњег „источног блока“ који још увек не препознају изузетне тренутке у времену, већ познају само време као процес који тече. Бележење тог време-

на и процеса у њему препушта се стицају околности. „Стварање и писање историје” њеним архивирањем у тренутку настајања, наши архиви нису препознали као нужне. Да ли ће будућност нове генерације архивиста донети нови однос према садашњости коју живимо или ћемо и даље неговати концепт чекања „на проток времена” остаје да видимо.

Бојана Родић, дипломирани правник
Историјски архив Краљево

ДИЛЕМЕ У ВЕЗИ СА ТУМАЧЕЊЕМ И ПРИМЕНОМ ЗАКОНА О АРХИВСКОЈ ГРАЋИ И АРХИВСКОЈ ДЕЛАТНОСТИ

Када је почела примена Закона о архивској грађи и архивској делатности, појавиле су се дилеме у погледу тумачења појединих одредаба закона, а посебно у вези са дефинисањем стваралаца и ималаца документарног материјала и архивске грађе, односно на које се ствараоце закон односи.

Стваралац архивске грађе и документарног материјала према члану 2. став 1. тачка 10) Закона о архивској грађи и архивској делатности (Сл. гласник РС, бр. 6/2020) су правна и физичка лица чијим деловањем настаје архивска грађа и документарни материјал.

Документарни материјал представља целину докумената и записа насталих радом субјеката из члана 2. став 1. тачка 3) Закона о архивској грађи и архивској делатности.

Архивска грађа, као документарни материјал који се трајно чува, одабрани је изворни, а у недостатку изворног, и сваки репродуковани облик документа или записа који је настао радом и деловањем државних органа и организација, органа територијалне аутономије и јединица локалне самоуправе, установа, јавних предузећа, ималаца јавних овлашћења, привредних друштава, предузетника, лица која обављају регистровану делатност, верских заједница, као и других правних и физичких лица, а од трајног су значаја за културу и уметност, науку, просвету и друге друштвене делатности, без обзира на то где и када су настали, и да ли се налазе у установама заштите културних добара или ван њих, и без обзира на облик и носач записа на коме су сачувани. Закон о архивској грађи препознаје као ствараоце и све предузетнике, не правећи никакве изузетке. Према Закону о предузетницима, предузетничке радње оснивају и региструју физичка лица, а облици организовања су занатске, трговинске, услужне радње, агенције. Предузетници воде пословне књиге, изузев одређених делатности које су осло-

бођене те обавезе (адвокати, фризерски, козметичари и стари занати који воде књигу издатих рачуна, а уколико пређу границу оствареног промета од шест милиона, и они постају обвезници вођења пословних књига). Поред предузетника, Закон о архивској грађи и архивској делатности за ствараоце архивске грађе сматра и лица која имају регистровану делатност, као што су бројна удружења (удружење ликовних уметника, удружења за неговоње традиција, удружења пензионера, удружење пчелара и других бројних удружења грађана која имају регистровану делатност, укључујући и лица која имају регистрована пољопривредна газдинства). Закон о архивској грађи за ствараоце сматра и друга правна лица која нису претходно обухваћена, као и физичка лица која поседују документацију од трајног значаја за уметност, науку и културу. Ту се мисли на физичка лица која су створила документацију, не у оквиру регистроване делатности, већ приватно, као физичка лица, или по неком основу поседују вредну архивску грађу. Дакле, законодавац се определио да ствараоце архивске грађе и документарног материјала постави на најширој основи, обухвативши све ствараоце, физичка и правна лица, који имају регистровану делатност, али и друга физичка лица која немају регистровану делатност, а створили су или поседују вредну архивску грађу. Овако велики обухват стваралаца и ималаца документарног материјала и архивске грађе, у тренутку ступања на снагу Закона о архивској грађи и архивској делатности, отворио је питање који ствараоци и имаоци спадају под надлежност архива у погледу вршења стручног надзора и вршења осталих јавних овлашћења, као и могућности јавних архива да расположивим кадром у спољној служби одговоре захтевима толиког броја стваралаца.

Закон о архивској грађи и архивској делатности (члан 9. став 1.) обавезао је све ствараоце и имаоце (физичка и правна лица) да архивску грађу и документарни материјал савесно чувају у срећеном и безбедном стању у облику у којем су настали. Међутим, Закон у члану 9. став 2. само је ствараоце и имаоце документарног материјала који имају статус правног лица обавезао да обезбеде одговарајући простор и опрему за смештај архивске грађе и документарног материјала, да евидентирају, означавају, класификују и датирају архивску грађу и документарни материјал, да предају архивску грађу надлежном архиву, осигурају трајно чување архивске грађе у електронском облику, воде архивску књигу, одабирају архивску грађу и издавају ради уништења документарни материјал којем је истекао рок чувања, омогуће надлежном јавном архиву стручни надзор и поступају у складу са мерама и роковима које архив наложи решењем. Такође, само су ствараоци и имаоци који имају статус правног лица у обавези да доносе опште акте о начину евидентирања, класификовања, архивирања и чувања архивске грађе и документарног материјала и начину евидентирања, заштите и коришћења електронских докумената (члан 14).

Закон о приватним предузетницима (Сл. гласник РС, бр. 54/89, 9/90; Сл. гласник РС, бр. 19/91, 46/91, 31/93 – одлука УСРС, 39/93, 53/93, 67/93, 48/94,

53/95, 35/2002 и 101/2005 – др. закон) предвиђа да предузетничке радње оснивају физичка лица ради стицања добити, а имајући у виду да немају статус правног лица, сходно одредбама Закона о архивској грађи и архивској делатности, архиви их не уписују у регистар активних стваралаца и не врше стручни надзор над њиховим радом.

Закон о удружењима (Сл. гласник РС, бр. 51/2009, 99/2011 – др. закони и 44/2018 – др. закон) дефинише удружење као добровољну и невладину недобитну организацију засновану на слободи удруживања више физичких или правних лица, основану ради остваривања и унапређења одређеног заједничког или општег циља и интереса. Удружења стичу статус правног лица даном уписа у регистар. Највећи број удружења има статус правног лица и архиви их уписују у регистар стваралаца и ималаца документарног материјала и архивске грађе.

Законом о задругама (Сл. гласник РС, бр. 112/2015) прописано је да задруге уписом у регистар задруга стичу својство правног лица, тако да су и задруге у надлежности архива.

Законом о политичким странкама (Сл. гласник РС, бр. 36/2009 и 61/2015 – одлука УС) прописано је да политичке странке уписом у регистар политичких странака стичу статус правног лица.

Законом о црквама и верским заједницама (Сл. гласник РС, бр. 36/2006) је прописано да цркве и верске заједнице које су регистроване у складу са овим законом имају својство правног лица, па имајући у виду одредбе чланова 2. и 9. Закона о архивској грађи и архивској делатности, и ове заједнице требало би да, као ствараоци архивске грађе, буду у надлежности архива. Међутим, регистроване цркве и верске заједнице у оквиру своје организације имају специјализоване архиве који се баве чувањем и заштитом архивске грађе која настаје њиховим радом.

Имајући у виду целину Закона о архивској грађи и архивској делатности, а посебно одредбе чланова 2, 9. и 16. овог закона, ствараоци и имаоци документарног материјала и архивске грађе над којима архиви имају надлежност су: државни органи и организације, органи територијалне аутономије и јединица локалне самоуправе, установе, јавна предузећа, имаоци јавних овлашћења, привредна друштва и друга правна лица чијим радом настаје архивска грађа. Дилема која се јавила после доношења Закона, да ли су обухваћени правосудни органи, нема правног основа, јер формулација „државни органи и организације” обухвата и судове и тужилаштва.

Дилеме и недоумице постоје и у вези са питањем да ли је давање одобрења за уништавање документарног материјала „управна ствар” у смислу Закона о општем управном поступку (Сл. гласник РС, бр. 18/2016, 95/2018) у вршењу поверених послова од стране архива, да ли се у актима које доносе архиви (записник о стручном надзору и решење за уништавање документарног материјала чији је рок чувања истекао, давање сагласности на листу категорија документарног материјала) позивамо и на одредбе Закона о управном поступку и како је регулисан жалбени поступак.

Поводом ових питања Министарство културе и информисања Републике Србије је доставило мишљење (бр. 011-00-94/2021-02 од 16. 6. 2021. године) Архиву Војводине у којем стоји да је „чланом 42. Закона о архивској грађи и архивској делатности утврђено да на захтев корисника јавни архив издаје уверења, оверене копије и преписе докумената чије оригинале чува и који имају доказну снагу јавне исправе у складу са законом којим се утврђује општи управни поступак”. Такође, у мишљењу се наводи да „законом није прецизирано да се други поступци, односно доношење одређених аката, обавља у складу са законом којим се уређује општи управни поступак”.

Наведеном мишљењу Министарства културе и јавног информисања треба додати да се издавање одобрења за коришћење архивске грађе од стране архива одвија у складу са одредбама Закона архивској грађи и архивској делатности и одредбама Закона о општем управном поступку (доношење решења и право жалбе на решење архива). Такође, Законом о архивској грађи и архивској делатности прецизно је дефинисан поступак стручног надзора, уз примену одредаба Закона о управном поступку (записник о стручном надзору, решење о наложеним мерама, право жалбе Министарству на решење архива).

И након датог мишљења Министарства, и даље се поставља питање који се поступак примењује приликом одобравања и којим прописом је уређен. Одобравање уништавања документарног материјала чији су рокови чувања истекли је јавно овлашћење које врше архиви. То овлашћење подразумева успостављање односа са странкама, ствараоцима документарног материјала и вођење поступка (не)одобравања и уништавања документарног материјала. Поставља се питање који поступак се примењује када, изузев члана 16. Закона о архивској грађи и одредби из Правилника о канцеларијском пословању који доносе ствараоци документарног материјала, не постоји ниједан подзаконски акт или стручно упутство које је на снази да регулише поступак уништавања документарног материјала. Код вршења овог овлашћења архива постоји захтев странке (који може да буде непотпун и архив је у обавези да га обавести да захтев уреди и употпуни), врши се провера да ли је припремљено уништавање документарног материјала извршено у складу са законом и ако су испуњени сви услови, доноси се одобрење у писаном облику којим се одобрава или не одобрава уништавање документарног материјала. Дакле, одредба из члана 16. Закона о архивској грађи и архивској делатности да јавни архив у писаном облику одобрава уништавање документарног материјала подразумева да том одобрењу у писаном облику претходи одређени поступак, укључујући и доношење самог одобрења. Закон о архивској грађи није прецизирао да се други поступци, односно доношење одређених аката, укључујући и уништавање документарног материјала, обавља у складу са законом који уређује општи управни поступак, али није ни забранио да се његове одредбе могу примењивати приликом вршења јавног овлашћења архива да (не) одобрава уништавање документарног материјала. Ниједан други

пропис није прецизирао и раздрадио поступак који органи, организације и установе треба да примене у вршењу јавних овлашћења, као што је то прецизирао Закон о општем управном поступку. Његовом применом се штити интерес и органа који врши јавна овлашћења и странке која тражи уништавање документарног материјала. Из свега наведеног произлази да се у случају када се одобрење даје у форми решења примењују одредбе општег управног поступка, а у случају да писмено одобрење не подразумева форму решења, архиви се

неће позивати на одредбе општег управног поступка, већ само на члан 16. Закона о архивској грађи и архивској делатности.

Након ових претходно наведених сагледавања, треба проценити има ли основа приступити измени одредаба Закона о архивској грађи које дефинишу ствараоце документарног материјала и архивске грађе и регулишу вршење јавних овлашћења архива.

Слободанка Цветковић, виши архивист
Историјски архив Пожаревац

КАКО РЕШАВАТИ ЗАХТЕВЕ КОРИСНИКА АРХИВСКЕ ГРАЂЕ? ЗАХТЕВИ О РАДНОМ СТАЖУ И ЗАРАДИ – ПРАКТИЧНА УПУТСТВА

Желећи да поделимо стечено искуство са млађим колегама, али и да подстакнемо искусније од нас да са нама поделе своја искуства (неки ће бити изазвани овим текстом да одговоре, оспоре или допуне текст који следи), дошли смо на идеју да у наредним бројевима *Архивског гласника* објавимо наша искуства на решавању појединих врста захтева корисника архивске грађе.

Закон о архивској грађи и архивској делатности (*Службени гласник Републике Србије*, 6/2020) у члану 42. прописује следеће: *На захтев корисника јавни архив издаје уверења, оверене копије и преписе докумената чије оригинале чува и који имају доказну снагу јавне исправе у складу са законом којим се уређује општи управни поступак*. Веома важан и значајан део делатности јавних архива јесте управо поступање по захтевима корисника за различите сврхе и решавање различитих личних и правних стања. Корисници потражују уверења о различитим чињеницама које су садржане у архивској грађи, односно оверене фотокопије и преписе докумената која служе као доказно средство у правном промету.

Готово више од половине захтева који стигну у јавне архиве на решавање по захтевима корисника односе се на проналажење документације везане за радни стаж. Подносиоци су како физичка лица тако и Републички фонд за пензијско и инвалидско осигурање (даље РФ ПИО). Захтеви које подноси РФ ПИО последњих година преовладавају, те на пример, у Историјском архиву Пожаревац већ годинама чине преко 30% укупног броја захтева.

Архивисти који не раде у депоу или који не раде на решавању овакве врсте захтева често имају одбојност или страх према оваквим пословима и посебно према оваквим захтевима. Посао јесте одговоран, јер од нашег знања, рада, вештине, али пре свега од сачуване документације зависи нечије право на пензију, њена висина

и у крајњој линији будући живот једног човека и његове породице. Међутим, овај одговоран и сложен посао врло често није довољно уважен у архивима у смислу вредновања. Послови које раде колеге у депоу нису довољно „репрезентативни“ као што је то на пример рад на изложбама или другим видовима културно-просветне делатности, па самим тим најчешће остају невидљиви и непопуларни.

За рад на захтевима странака уопште потребно је добро познавање архивских фондова који су у депоу, шта је од архивске грађе примљено, да ли је све примљено у целини, до које године и која врста документације, али и логично размишљање, закључивање, познавање државног и правног уређења у одређеним периодима, познавање канцеларијског пословања и пута докумената. То знање се стиче континуираним и посвећеним радом, а значајну улогу у процесу учења имају искуснији архивисти од којих се очекује да своје знање поделе са млађим колегама.

Решавање захтева странака у архиву није компликовано ако је архивска грађа коју користимо сређена. Међутим, то често није случај. Врло често у архив се преузима, без претходног разграничења (односно евидентирања) комплетна документација, како последњег ствараоца, тако и свих правних претходника. Ако је документација преузета у несређеном стању, неопходно је у том случају одмах по пријему приступити класификацији, сређивању, разграничењу и пописивању архивске грађе. Међутим, из различитих разлога ови послови буду делимично урађени или изостану, те архивска грађа (иако је непопуларно рећи) нужно буде предмет коришћења у делимично сређеном стању, што додатно усложњава посао радника на решавању захтева. Решавање захтева зато од запосленог у депоу захтева додатни труд, знања и вештине, пре свега добро познавање историјата ствараоца фонда, односно свих промена у

правном статусу сваког од њих. То је посебно случај код предузећа која су настала у периоду социјализма и која су прошла бројне трансформације, статусне и промене назива. Бројна предузећа су се раздвајала и спајала, самосталне радне организације улазиле су у састав већих организација (организације удруженог рада, комбина-ти) и слично.

Посебан проблем представљају и непотпуни и нејасни захтеви странака (било приватних лица, било референата РФ ПИО), где се не наводе прецизни подаци у смислу назива послодавца или се користе колоквијални и непотпуни називи (скраћени називи), не наведе се седиште послодавца или његове радне јединице (ако је деловала посебно), не наведе се (код жена) девојачко или друго презиме, ако је током година дошло до промене. Врло често у прилогу се уз захтев не доставља фотокопија радне књижице која умногоме може помоћи архивском раднику да недостајуће податке сам пронађе. Захтеви РФ ПИО су типски и често се не прецизира тачно која врста документације се тражи. Код захтева које подносе физичка лица од значаја је радник Писарнице који прима захтев и који ће подносиоцу захтева дати потребне информације.

У овом тексту нећемо се бавити специфичностима појединих захтева, већ ћемо дати конкретно и уопштено упутство о начину решавања захтева о радном стажу, коју врсту архивске грађе треба консултовати и којим редоследом. За већину захтева везаних за остваривање права из радног односа пут је следећи:

1. Утврдити назив послодавца у коме је запослени радио, односно упоредити тадашњи назив и последњи назив када је грађа примљена у архив (назив фонда), јер се врло често они не поклапају;

2. Провером кроз евиденције (Књига пријема архивске грађе, Регистар архивске грађе или Попис фондова и збирки) утврдити да ли архив поседује потребни архивски фонд за тражени период;

3. Пронаћи досије фонда, прегледати пописе примљене архивске грађе, односно сумарни или аналитички инвентар ако су израђени за предметни фонд, идентификовати потребне архивске јединице и лоцирати их у топографском показивачу;

4. Утврдити шта је конкретно тражено у захтеву. Обично се не наведе прецизно шта се тражи, тј. која врста докумената, па онда запослени који решава захтев може само да претпоставља. У том случају прво се консултује пријава података за утврђивање стажа осигурања, зараде, накнаде зараде, односно основице осигурања и висине уплаћеног доприноса за осигуранике, популарни *М4 образац*. У њему су садржани потребни подаци, време проведено на раду и висина пореза и доприноса уплаћених за пензијско осигурање. Они могу бити појединачни (М4) и колективни (М4К), који се углавном и проналазе у архивској грађи привредних фондова у архивима. Напомињемо да би РФ ПИО требало да има примерке тих образаца јер почетком сваке календарске (фискалне) године правно лице има обавезу предаје попуњених образаца за своје запослене. Један примерак остаје код послодавца и управо он касније

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ПОЖАРЕВАЦ Захтев за издавање уверења о радном стажу-зараде

РАДНИ СТАЖ – ЗАРАДА (подвући потребно)

ИМЕ, ИМЕ ОЦА И ПРЕЗИМЕ ЛИЦА ЗА КОЈЕ СЕ ТРАЖИ УВЕРЕЊЕ
(за жене и девојачко презиме):

МЕСТО И ДАТУМ РОЂЕЊА:

ЈМБГ:

ПЕРИОД ЗА КОЛИ СЕ ТРАЖИ РАДНИ СТАЖ:	ПРЕДУЗЕЋЕ У КОЈЕМ ЈЕ ЗАПОСЛЕНИ РАДИО У ТРАЖЕНОМ ПЕРИОДУ:

ПОСЛЕДЊЕ ЗАПОСЛЕЊЕ (назив фирме и година престанка рада):

ПОТРЕБНЕ ФОТОКОПИЈЕ ДОКУМЕНАТА: (заокружити)

1. лични картон осигураника
2. пријава-одјава са осигурања
3. М4 образац
4. картице зараде
5. исплатне листе
6. упис-испис из матичне књиге радника
7. остало (навести)

УВЕРЕЊЕ ЈЕ ПОТРЕБНО РАДИ:

НАПОМЕНА: Изјављујем да сам у Историјском архиву Пожаревац обавештен о томе да имам право да по овом захтеву сам/а истражујем архивску грађу, по поступку предвиђеном општим актом ове установе. Такође сам упознат/а да за истраживање које по мом захтеву врше запослени стручни радници Архива, имам обавезу да уплатим новчану накнаду на име стручног рада истих, у износу и по поступку предвиђеном Правилником о услугама које врши Историјски архив Пожаревац (дел.бр.1343/1-2008)

У _____,
(место)

(датум)

ПОДНОСИЛАЦ ЗАХТЕВА:

(име и презиме-назив фирме)

(место и адреса)

РЕПУБЛИЧКИ ФОНД ЗА ПЕНЗИЈСКО И ИНВАЛИДСКО ОСИГУРАЊЕ
ФИЛИЈАЛА ПОЖАРЕВАЦ
Пожаревац, Трг Радонира Вујовића бр. 1
Датум: 08.06.2022 године.
Број досијеа: _____

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ПОЖАРЕВАЦ
Др Војислава Дулића 10
12000 Пожаревац

На основу чл. 9. ст. 3. и 4, 102. ст. 2. и 103. Закона о општем управном поступку ("Службени Гласник РС" број 18/2016) овлашћено лице Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање подноси

ЗАХТЕВ ЗА ПРИВАЂАЊЕ ПОДАТАКА О ЧИЊЕНИЦАМА О КОЈИМА СЕ ВОДИ СЛУЖБЕНА ЕВИДЕНЦИЈА

Код овог органа води се поступак за остваривање права из пензијског и инвалидског осигурања по захтеву који је поднео _____ ЈМБГ _____

У матичној евиденцију Фонда осигураник нема регистроване податке о стажу осигурања и зарадама именованог у следећим периодима:
од 01.01.1975 до 18.08.1976 код послодавца ГП СТИГ, ПОЖАРЕВАЦ

Како је код неведених предузећа завршен стечајни поступак то Вас молимо да из архивираних документације издвојите и доставите нам оверене копије:
- лични картон о зарадама осигураника
- платне спискове послодавца као и другу финансијску документацију која садржи податке о часовима рада, зарадама и накнадама зарада и другим примавима осигураника

ПРИЛОГ: Фотокопија радне књижице
бр. _____

Тражене податке доставите на адресу Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање са позивом на ЈМБГ: 3004957762014

У Пожаревцу,
Датум 08.06.2022

Овлашћено лице
Сандра Маричић

Замолница бр. 0

PERSONALNI DOSIJE

КАРТОН ЛИЧНОГ ДОХОДКА РАДНИКА Књига I 1978. год

EVIDENCIJA O LIČNOM DOHOTKU RADNIKA		OOUR - RE	
		JUR	PROIZVODNJA
		Šifra radnog mesta	
		Matični broj radnika	41
		Datum zaključenja radnog odnosa	1.9.1958. godine
		Datum prestatka radnog odnosa	15.09.1978. godine
		Datum otvaranja kartona	1.10.1978. godine
Prezime i ime radnika			M Z
Zanimanje	Tkač	Školska sprema	4 osnovne škole
Stručno obrazovanje	KV radnik		
Potrebna stručna sprema za obavljanje određenih poslova, odnosno zadataka	KV radnik		
Delatnost organizacije, odnosno radnog čoveka koji koristi dopunski rad drugih radnika			
PODACI SE UNOSE ZA GODINU 19 78			
Režiser ličnog dohotka	Šef obračunskog odeljenja	Finansijski rukovodilac	
Obr. br. 1/3-1			

стиже као архивска грађа у архив. Зашто РФ ПИО нема те обрасце у папирном или другом облику у својој архиви (или их не користи) је друга тема којом се нећемо бавити.

5. Уколико се за именовано лице не пронађе М4 образац за тражену годину, или нема сачуваног М4 образаца за тражену годину, даљи пут је тражење картона личног дохотка за наведену годину и наведено лице. Нажалост, већина картона личног дохотка често не садржи матични број радника, ЈМБГ, често ни датум рођења, па се тражење, односно идентификација може вршити само по имену и презимену, односно периоду за који се радни стаж тражи. Код жена најчешће је отежавајућа околност када мењају презиме, па је у том случају, ако у самом захтеву није наведена промена, врло тешко ући у траг и утврдити идентитет особе. Ту се прибегава идентификацији по имену и датуму рођења, односно матичном броју. Картони личног дохотка врло често нису оверени.

6. Ако нема картона личног дохотка, онда се траже исплатне листе које су такође, често неоверене, у фотокопији, као други или трећи примерак, па је питање да ли су оне валидан документ. Ипак, када нема друге документације, даје се и копија таквог платног списка, иако сами платни спискови нису доказ о уплаћеним доприносима за пензијско осигурање. Остаје на органу који одлучује да ли ће прихватити такав документ као доказ. Платни спискови су дати по месецима, па за радника у депоу то представља обимнији посао, посебно ако треба за више година да користи ту врсту архивске грађе. Врло често су платни спискови штампани у великим форматима (популарни „чаршави“), што отежава манипулацију и копирање.

7. Још један корак доказивања радног стажа у недостатку М4 обрасца и картона личног дохотка је проналажење досијеа радника. У досијеу би требало да постоји документација о заснивању радног односа, о отказу (раскиду радног односа), распоређивању на радно место и пријава-одјава са осигурања (образац М1 и М2), који могу бити потврда о радном стажу запосленог, али и о томе да је запослени у одређеном периоду био пријављен као осигураник код фондова пензијског и здравственог осигурања. У архивима су досијеи радника у фондовима најчешће сложени или по бројевима из матичне књиге радника или по азбучном, односно абecedном реду. Често у архив досијеа радника стигну без икаквог претходног сређивања, па се ти послови нужно обављају у архиву. Добро је ако се изради поименични попис досијеа радника приликом пријема од ствараоца/имаоца.

8. Даље, ако свега претходног нема, па ни досијеа радника, односно валидне документације у оквиру досијеа, тражи се матична књига радника и из исте се врши препис (или фотокопирање ако формат то дозвољава) и издаје уверење о датуму ступања на рад, односно престанку радног односа запосленог у наведеном предузећу (чињенице и подаци из архивске грађе). Ипак, то је само доказ о радном стажу, али не и о уплаћеним доприносима за пензијско осигурање.

9. На крају, споменућемо да Историјски архив Пожаревац поседује у оквиру архивског фонда Републички фонд за здравствено осигурање Београд – филијала Пожаревац за осигуранике са подручја града Пожареваца и општине Мало Црниће личне картоне осигураника у којима се евидентира пријава и одјава код фонда здравственог и социјалног осигурања од стране послодавца. У случају да ништа од претходне архивске грађе не постоји или ако не поседујемо архивску грађу за правно лице у коме је запослени радио, претражују се у том случају лични картони осигураника (један део је сређен по азбучном реду, а један део разврстан по правним лицима/предузећима, по приватним предузетницима, занатлијама, пољопривредним осигураницима, пензионерима и другим врстама осигураника), те уколико лични картон осигураника постоји, он се фотокопира и прилаже уз уверење.

10. На крају уз захтев се израђује и издаје уверење у складу са Законом о архивској грађи и архивској делатности и Законом о општем управном поступку, односно као пропратни акт уз оверене фотокопије архивске грађе са обавезном назнаком из ког фонда се издају фотокопије докумената, односно назнаком године и врсте докумената. Уколико постоји сигнатура (код сређених и обрађених фондова), иста се назначавља у уверењу или регистратурска ознака (деловодни број, класификациона ознака и сл.). Из праксе можемо рећи да је битно да архивисти у својим евиденцијама (на пољеђини захтева или другим помоћним евиденцијама које воде о захтевима) прецизно наведу коју врсту докумената су издали, за које године, из које групе или серије докумената, као и шта су све проверили и утврдили, јер се врло често захтеви понављају.

11. Ако ништа од претходног није дало податке и информације о радном стажу запосленог, или ако архив не располаже архивском грађом, издаје се негативно уверење да потребна архивска грађа није пронађена (ако располажемо истом), односно да архив не поседује архивску грађу послодавца.

Значајну помоћ у раду пружа *образац за подношење захтева* који је израдила служба депоа Историјског архива Пожаревац, где се траже сви подаци које подносилац треба да наведе, а који за сврху имају лакше и прецизније решавање захтева у архиву (име и презиме, за жене девојачко презиме, односно промењено презиме, датум рођења, назив послодавца код којих је именовани радио, период у коме је радио, последње запослење, врста документације која се тражи и сврха издавања, односно подаци о подносиоцу захтева).

Навођење сврхе коришћења, односно евидентирање подносиоца захтева (код физичких лица то може бити лично, затим од стране заступника по овлашћењу, односно најближих сродника који имају правни интерес) има за циљ заштиту личних података од злоупотреба, односно доказ о издавању и току информација и докумената.

Архивист који израђује уверење по потреби даје предлог коме се обратити за добијање додатних докумената односно доказа, тј. где се налази архивска грађа која је потребна подносиоцу.

Решавање оваквих захтева је сложен и одговоран посао, али и посао који архивисти раде имајући на уму потребе крајњег корисника, човека који после више деценија рада треба да оде у заслужену пензију.

ИЗАБРАНА ДОКУМЕНАТА АРХИВА ВОЈВОДИНЕ О ПРИВРЕДИ У ВРЕМЕ ВОЈВОДСТВА СРБИЈЕ И ТАМИШКОГ БАНАТА

Једна од тековина Револуције 1848/49. године је и то, да су у оквиру Аустријског царства формиране поједине нове управне области, односно нове политичко-територијалне целине. Установљена је Српска Војводина (1848–1849), коју је, готово истовремено са увођењем апсолутизма у држави, наследило Војводство Србија и Тамишки Банат (1849–1861). Ове две узастопне политичке творевине произашле су тада из јединствене политичке идеје о слободи српског народа и самосталности у односу на тадашње велике империје. Архиви у Републици Србији, тачније у Аутономној Покрајини Војводини, чувају и стручно одржавају архивску грађу, која је настала радом управних и судских, централних, обласних и локалних органа власти Војводства Србије и Тамишког Баната. Од тога, најзначајнији фондови се налазе у Архиву Војводине.

Револуција 1848/49. године је донела, не само промену политичког система, већ је довела до прелома епоха и настанка сасвим новог доба. У Аустријском царству и већем делу Европе дошло је до дефинитивног укидања феудализма, а нови капиталистички односи, који су завладали друштвом и привредом, много снажније су подстицали целокупан друштвени развој. Битне промене у Војводству Србији и Тамишком Банату одразиле су се најпре у области пољопривреде. Сprovedена је аграрна реформа, тако што су расформирани феудални поседеи и укинута урбаријални односи између властелина, као власника земље, и зависних сељака, који су је обрађивали. Након Револуције, земља је подељена и слободним сељацима. Међутим, пољопривреда Војводства Србије и Тамишког Баната је још дуго остала неразвијена, не само због централистичке и апсолутистичке политике аустријске државе, већ пре свега због уситњених поседа и заостале механизације, док су нови капиталистички односи, који подразумевају проширену конкуренцију и тржишну привреду, такође више одговарали индустријској производњи. Ипак, услед великог природног богатства и потенцијала, али и повећане потражње пољопривредне робе, у времену после Револуције, недостаци конкурентности су значајно ублажени. Стога су пољопривредни производи нашли своје тржиште и у другим европским земљама.

Године 1855, стигао је позив из Париза за учешће Војводства Србије и Тамишког Баната на светској пољопривредно-индустријској *Изложби* (Архив Војводине, даље: АВ, Ф. 23, През. сп., а. ј. 8800), с обзиром на то да су производи са ове територије још увек били недовољно познати у другим земљама, мада се о њима већ чуо добар глас. Централни одбор *Изложбе* је био посебно заинтересован за презентовање пшенице, конопље и ракије шљивовице. Тако се српска шљивовица са географским

потеклом из Војводства Србије и Тамишког Баната нашла у Паризу, у друштву врхунских француских коњака и шкотских вискија. Касније, крајем 19. века, како винограде у Европи, тако и српске, уништила је опака болест филоксера, што је условило несташицу комовице и већу потражњу за шљивовицом. У то време удара на тржиште грождја, вина и ракије, Краљевина Србија је такође излагала шљивовицу на светским изложбама у Паризу. Шљивовица се дакле пекла, не само у Србији јужно од Саве и Дунава, већ и у Србији северно од две реке. Традиција је вишевековна, на свим подручјима где су живели Срби, а 2015. године, на предлог Народног музеја у Чачку и других институција, ракија шљивовица је уписана у Национални регистар нематеријалног културног наслеђа у Републици Србији.

Архивска документа спорадично сведоче и о упливу кинеских производа у тржиште Војводства Србије и Тамишког Баната. Наиме, у Новом Селу (данас Бачко Ново Село) гајила се 1857. године кинеска сорта кукуруза, чији је клип био дупло већи од домаћих сорти. Посредством Јана Тринке, окружног управника у Новом Саду, намеснику Јохану Коронинију фон Кронбергу, уз допис (АВ, Ф. 23, През. сп., а. ј. 13513), прослеђен је у Темишвар један клип кукуруза да се и сам, својим очима, увери у ово „пољопривредно чудо”. Јасно се види да су и тада, средином 19. века, селективни узгој и укрштање врста давали специфичне резултате и боље приносе. Штавише, вештачка селекција биљних врста развијала се миленијумима, постепено. Јужноамерички Индијанци су гајили између 200 и 300 сорти кукуруза, пре него што је у Европу ову биљку донео Колумбо. Одатле, кукуруз се раширио и на Исток. Међу Србе, стигао је преко Турске, Грчке и Венеције у 16. веку. Међутим, како сведоче архивска документа Архива Војводине, стигао је и из Кине у 19. веку. Пошто, разуме се, клип кинеског кукуруза, који је послат намеснику Коронинију, није могао да буде сачуван до данас, права је штета што у пропратном допису није ближе описан, нити су назначене димензије клипа, тако да остајемо ускраћени да га упоредимо са најбољим садашњим хибридама, које производе Институт за кукуруз „Земун Поље” и Институт за ратарство и повртарство у Новом Саду. То би било занимљиво, нарочито сада у време када се Република Србија припрема за извоз кукуруза у Народну Републику Кину, која купује зрно ове биљке у лотовима од 50.000 тона. Извозу ће свакако допринети и кукуруз из Бачког Новог Села, чији мештани и дунавске лабудове хране кукурузом.

Након Револуције 1848/49, у Војводству Србији и Тамишком Банату је процветало грађевинарство. После ратних година, било је потребно да се аустријска

Генерална карта државне пруге Сегедин–Темешвар током градње (АВ, Ф. 23, През. сп., а. ј. 5214)

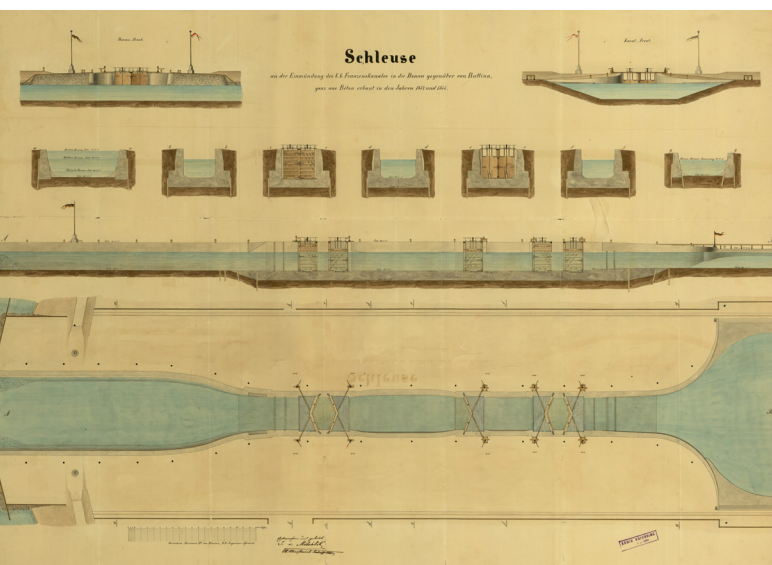
држава обнови, изгради и модернизује. Царска Русија, не само да је допринела заустављању разарања, помажући Аустријском царству да угуши и што пре оконча револуционарне немире у Краљевини Угарској, већ је Русија, након Револуције, такође учествовала значајном материјалном помоћи у обнови српских цркава и школа у Војводству Србији и Тамишком Банату. Поред тога, домаћим средствима су реновиране и адаптиране и друге зграде, куће, административни објекти, фабричка постројења, магацини, војни објекти, путеви, саобраћајнице. Затим, у Војводству Србији и Тамишком Банату, у времену након Револуције, покренуте су многе велике инвестиције, права капитална улагања чији изузетни резултати су и данас за дивљење.

Велика пажња била је посвећена изградњи железничких линија, што је допринело развоју индустрије и порасту броја становника у местима са железницом. Нарочити циљ је био да се Банат повеже добрим саобраћајним везама. Први пројекат се састојао у изградњи пруге Оравица–Базјаш, која је започела још 1847. године, али је изградња убрзо прекинута услед револуционарних немира. Након Револуције радови су настављени, а пруга је, како сведочи архивска грађа Архива Војводине (АВ, Ф. 23, През. сп., а. ј. 8470), пуштена у саобраћај 1854. године. То је најстарија пруга која је изграђена на данашњој територији Републике Србије. Ова железничка линија није пролазила само кроз Војводство Србију и Тамишки Банат, већ и кроз Војну границу, односно кроз Јасеново, као и Белу Цркву, у којој је у 19. веку било седиште Илирско-банатске граничарске регименте, број 14. Од 1855. године контролу над пругама, као и банатским рудницама, преузело је приватно Друштво државне железнице, засновано на француском капиталу. Од тада, развој железничке инфраструктуре добија посебан замаха. Изузетно важан пројекат је представљала пруга Темешвар–Сегедин. Архивска докумената изворно сведоче (АВ, Ф. 23, През. сп., а. ј. 5214) да је првобитни пројекат предвиђао да пруга прође кроз Велики Семиклуш. Међутим, након измене, траса је померена јужно и пруга је изграђена кроз Жомбољ и Велику Кикинду, а отворена је 1857. године. Када је 1858. такође пуштена у рад нова железничка линија од Темешвара, преко Вршца, па кроз Војну границу до Јасенова, а ту је спојена са пругом које је већ водила до Базјаша (АВ, Ф. 23, През.

сп., а. ј. 18432, 18433), повезана је у ствари железничка магистрала у дужини од преко 700 километара, која је према западу водила до Беча, преко Пеште, Будима и Пожуна. Поделом Баната након Првог светског рата између Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевине Румуније, а исто тако услед разарања у Другом светском рату, неке од железничких линија су прекинуте. До краја века, предност је давана развоју копненог и авио-саобраћаја, док су банатске пруге губиле на значају, све док саобраћај на њима није замро. Данас, када се уз учешће руских и кинеских инвестиција обнавља и модернизује железничка пруга од Београда до Будимпеште, надамо се да ће се и банатске железничке везе ускоро наћи на једном од „нових путева свиле” и да ће у неком од будућих пројеката бити обновљене.

Један од величанствених грађевинских подухвата у време Војводства Србије и Тамишког Баната, о којем сведочи грађа Архива Војводине (АВ, Ф. 23, През. сп., а. ј. 11430, 11727, 11738, 12111), био је у области хидроградње. Ради се о изградњи шлајза (или преводнице) код Бездана, чиме су спојени Дунав и Францов канал (касније назван: Канал краља Петра I, а данас: Велики бачки канал). После завршетка изградње канала, почетком 19. века, преводница се налазила код Моноштра (данас, Бачки Моноштор). Временом је река променила ток, Канал је остао у мртвом рукавцу, па је решено да се прокопа и продужи све до Бездана; и баш ту, на том месту где се Дунаву „не зна дно”, десило се велико градитељско подводно чудо. Изграђен је шлајз, први хидрообјекат у Европи сачињен у потпуности од бетона, односно први пут је примењено подводно бетонирање. У воду су потапани гвоздени сандуци са смесом направљеном од цемента, песка, шљунка и воде, а потом су сандуци отварањем помоћу посебно конструисаног механизма. Мекана смеша би се после извесног времена стегла. У Европи се до тада бетон употребљавао само у високоградњи. Овај изузетни продор науке и технологија, у време када готово да није постојала стручна литература чак ни о обичном бетону, непосредно су пратили многи европски инжењери, нарочито из Енглеске, који су са неверицом и великом радозналости дошли на лице места, да као „кибичери” прате реализацију пројекта и догађање градитељске историје. У ствари, главни градитељ, инжењер Јанош Михалик, желео је само да превазиђе ма-

теријалне потешкоће. Јефтиније му је било да бетонира и запосли ниже квалификовану радну снагу, него да зида уз помоћ скупих мајстора зидара и клесара. Године 1856, шлајз је отворен уз велику прославу и присуство многих високих државних, војних и црквених званика, као и привредника, трговаца и грађевинара. У наредном периоду, овај градитељски подухват је ушао у многе техничке, грађевинске и инжењерске енциклопедије. Од деведесетих година 20. века шлајз није био у употреби, а засут је песком да вода из Дунава не би пробила када је висок водостај. Ипак, 2020. године, средствима из фондова Европске уније и уз подршку Владе Аутономне Покрајине Војводине, шлајз код Бездана је поново стављен у функцију, његове капије су опет отворене за бродове.

Нацрт шлајза на уливу Францовог канала у Дунав, код Бездана, изграђен у потпуности од бетона. (АВ, Ф. 23, През. сп., а. ј. 11727)

Развој капитализма након Револуције 1848/49. године донео је нова технолошка открића и напредак у индустрији: рударској, грађевинској, прехранбеној, дуванској, текстилној. У то време, у европској економији је преовладавао либерализам. Међутим, Аустријско царство је уједно развило и државни интервенционизам, којим је смишљено вођена привредна политика у правцу искоришћавања домаћих предности. Многе индустријске гране биле су под искључивом контролом и заштитом државе. У таквим условима обогатили су се и многи српски предузетници. Будући да је тај слој српског богатог грађанства био млад, тек формиран, он још није стасао у снажну националну елиту, која би могла успешно да делује као носилац националних идеја. Стога је српско национално питање у Аустријском царству и Краљевини Угарској, питање аутономије и самосталности, чекало на своје решење до 1918. године, до завршетка Првог светског рата, када су се војвођанске области присајединиле Краљевини Србији.

*Др Саша Илић, научни сарадник и архивски саветник
Народна банка Србије, Архив*

АРХИВ НАРОДНЕ БАНКЕ СРБИЈЕ – АРХИВ ЦЕНТРАЛНОГ БАНКАРСТВА СРПСКИХ И ЈУГОСЛОВЕНСКИХ ДРЖАВА

Народна банка Србије (НБС), као правни следбеник низа централнобанкарских установа српских и југословенских држава у периоду од оснивања Привилеговане народне банке Краљевине Србије (1884. године) до данас, баштини садржајно богат и количински обиман изворни архивски материјал, односно архивску грађу насталу радом националних банака Краљевине Србије (1884–1920), Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца / Југославије (1920–1945), социјалистичке Југославије (1945–1992), Савезне Републике Југославије (1992–2003) и Републике Србије (од 2003. године), као и архивску грађу окупационе Српске народне банке (1941–1944), Народне банке Србије (1972–1992) и, Народне банке Војводине (1973–1992), затим архивску грађу централних установа унутрашњег платног промета, тј. Службе друштвеног књиговодства СФРЈ, СР Србије и САП Војводине (1965–1996), као и другу грађу чији је имаалац међу којима су делови фондова банака и више збирки (докумената, фотографија, заоставштина, микрофилмова, репродукованих материјала и др.). Архивски фонд Народне банке данас се састоји од 30 фондова и збирки, од чега је основни фонд, Народне банке, сходно територијалним и социјално-економским промена разврстан на пет потфондова.

Послови на архивирању, чувању и ограниченом коришћењу (углавном за интерне потребе) документације Народне банке присутни су у делокругу централне банке од њеног оснивања. Међутим, до успостављања посебне организационе јединице која се на стручно утемељен начин бави свим архивистичким пословима, од пријема документарног материјала, издавања и уништавања безвредног документарног материјала и одабирања архивске грађе, преко архивистичког сређивања и обраде архивске грађе и спровођења мера за техничку заштиту, до коришћења архивске грађе у оперативне, научно-истраживачке, едукативне и културно-интерпретативне сврхе, 2005. године, документарна баштина централне банке била је углавном предмет физичког чувања и интерно-оперативног коришћења. Од формирања посебног одељења у саставу Народне банке Србије, које је у међувремену више пута мењало организациони ранг, назив и припадност вишој организационој јединици (Одељење за архивску грађу и регистратурски материјал у саставу Генералног секретаријата, 2005–2006; Одељење за архивске послове и регистратурски материјал у Канцеларијском пословању, 2006–2011; Архив Народне банке Србије у саставу Општих послова, 2011–2013; Одсек за архивске послове,

ве у саставу Дирекције за опште послове, 2013–2021) почиње систематичан рад на архивистичким пословима, укључујући примену најновијих стандарда и пракси, правно уређење свих питања у вези са архивским пословима и кадровско оспособљавање.

Иако у форми уже организационе јединице у саставу централне банке Републике Србије, Архив Народне банке Србије, мада није формализовао статус, представља специјални архив Народне банке. Сагласно чл. 86. Закона о Народној банци Србије (*Службени гласник РС*, бр. 72/2003, 55/2004, 44/2010, 76/2012, 106/2012, 14/2015. и 40/2015 – одлука УС и 44/2018), који представља посебан закон из чл. 46. став трећи Закона о архивској грађи и архивској делатности (*Службени гласник РС*, бр. 6/2020), односно од измена Закона о Народној банци из 2010. године, као и чл. 58. Статута Народне банке Србије (*Службени гласник РС*, бр. 12/2013, 18/2015, 72/2015 и 50/2018), Народна банка Србије се, у складу с прописима, стара о архивској грађи, односно архивском материјалу „насталим у раду органа и организација чији је она правни следбеник, као и о другој архивској грађи, односно архивском материјалу чији је ималац“. Истим чланом Статута утврђено је да је архивска грађа Архива Народне банке доступна „трећим лицима под условима и на начин прописаним законом, другим прописом и унутрашњим општим актом“.

Сем наведеног, Архив Народне банке поседује адекватан смештајни простор, одговарајући број и стручну структуру запослених (у досадашњем периоду између 20 и 30 запослених, од којих је знатна већина са одговарајућим стручним испитом) и обезбеђено финансирање као део Народне банке Србије, као услове из чл. 48. закона којим се уређује архивска грађа. Под директним старањем Архива НБС има преко 5000 метара архивске грађе и 7000 метара документарног материјала, а посредно старање (стручна помоћ, контрола приликом поступка пописивања безвредног документарног материјала) обавља се на још преко 6000 метара архивске грађе и документарног материјала у другим организационим јединицама, филијалама и Заводу за израду новчаница, у Београду, Новом Саду, Нишу, Крагујевцу и Ужицу. Документација о којој се непосредно стара Архив НБС смештена је на већем броју локација, а опремљеност депоа, доведена је на прописани ниво у смислу смештајних услова (поједини су опремљени системима клизних регала), уз обезбеђену контролу свих фактора ризика.

Рад Архива уређен је унутрашњим општим актима Народне банке, међу којима су најзначајнији Правилник о архивској грађи и другом документарном материјалу, Упутство о условима и начину коришћења архивске грађе и документарног материјала и Упутство о дигитализацији и микрофилмовању архивске грађе и документарног материјала. Такође, Архив је координирао и све активности на доношењу листа категорија документарног материјала и њиховим изменама и допунама (2006, 2008. и 2010. године), а у жељи да се активности на архивистичкој обради архивске грађе прецизирају и усагласе с најбољом домаћом и међународном

праксом, 2011. године је израдио Оперативна упутства за сређивање и обраду архивске грађе и израду научно-информативних средстава. Тај акт, који се примењује од 1. јануара 2012. године, представља сублимацију оптималних домаћих искустава на пословима сређивања и обраде архивске грађе и међународних стандарда за опис архивске грађе, с тим да су појединачна решења условљена и врстом, тј. специфичношћу материјала који се чува у Архиву НБС.

Послови Архива НБС покривају све кључне области архивског пословања, од сарадње на питањима архивирања и примопредаје са другим организационим јединицама као ствараоцима документарног материјала и архивске грађе, преко послова на архивистичком сређивању и обради архивске грађе, укључујући израду информативних средстава, едукативно-интерпретативне активности и коришћење архивске грађе у научно-истраживачке и друге сврхе, до послова на физичкој и техничкој заштити, укључујући дигитализацију и микрофилмовање, као и стављање на увид јавности дигитализованог материјала путем веб-странице Народне банке.

Од 2005. године до данас, Архив НБС се наметнуо као важна и ефикасна организациона јединица Народне банке Србије. Број захтева којима су се друге организационе јединице, запослени, као и грађани из земље и иностранства обраћали Архиву ради добијања информација, нарастао је са око 250 у 2006. години, на преко 1000 деценију касније (такво стање смањила је пандемија Ковид-19). Већина захтева странака односила се на проблем реституције, с обзиром на то да Архив поседује документацију која сведочи о одузимању имовине грађанима Југославије по основу експропријације и „вишка“ земљишног поседа (архивске групе Послови зајмова федерације: Пољопривредни земљишни фонд и Експропријација), на остваривање права из радних односа и решавања стамбених питања, као и на функционисање текућег финансијског апарата.

С друге стране, циљу да се свим заинтересованим лицима омогући непосредан увид у архивску грађу Народне банке, 2009. године је у објекту у Краља Петра 12 у Београду, отворена архивска читаоница „Марко Стојановић“, у којој је истраживања до сада обавио велики број грађана и истраживача, која су као резултат, између осталог, донела на десетине стручних и научних радова, студија, мастерских радова и докторских теза, као и новинских чланака, ТВ емисија и др.

Архив НБС развио је богату сарадњу са домаћим сродним институцијама, нарочито у области истраживања. За потребе припреме својих изложби или писања публикација, Архив НБС је наишао на стручну и колегијалну помоћ (или је такву помоћ пружио сарадницима) Архива Југославије, Државног архива Србије, Дипломатског архива Министарства спољних послова, Историјског архива Пожаревац, Историјског архива Панчева, Историјског архива Београда, Музеја града Београда, Завода за заштиту споменика културе Града Београда, Народне библиотеке Србије, Матице српске,

Архива Југословенске кинотеке, Дворског комплекса у Београду, Музеја рударства и металургије Бор, Музеја примењене уметности, Фото-кино клуба Пожаревац, као и бројних појединаца и предузећа. Сем тога, Архив је успоставио сарадњу и у циљу истраживања и допуне својих фондова архивском грађом других домаћих и страних архива. Велико истраживање, уз доношење преко 5500 страница скенираног материјала, обављено је 2008. и 2012. године у Архиву Банке Француске, али и у Архиву Банке Белгије, Државном архиву Србије, Архиву Југославије, Дипломатском архиву МСП, Заводу за заштиту споменика културе града Београда итд.

Архив НБС је у оквиру својих могућности развијао и ширу међународну сарадњу и до сада су у том смислу успостављене везе или реализована сарадња са архивима или архивским службама Банке Француске, Бундесбанке, Аустријске народне банке, Банке Словачке, Народне банке Албаније, Народне банке Северне Македоније, Централне банке Босне и Херцеговине, Централне банке Црне Горе итд., а посебан вид сарадње одвија се кроз чланство у Европској асоцијацији за банкарску и финансијску историју (European Association for Banking and Financial History, EABH), чије је седиште у Франкфурту на Мајни.

Увиђајући важност интерпретативних активности не само за популаризацију сопствене баштине, већ и рада целокупне институције и њене најшире функције, Архив НБС је самостално или у сарадњи са другима приредио више од десет изложби, већина с припадајућим каталозима, које су приказане у више градова у земљи (Београд, Нови Сад, Ниш, Крагујевац итд.) и иностранству (Париз, Стразбур, Брисел) и које су изазвале адекватно интересовање (само у Београду је изложбу о хартијама од вредности из 2011. године за непуних шест месеци погледало више од 12.400 посетилаца).

Конечно, Архив НБС је током низа година учествовао у културним манифестацијама као што су Ноћ музеја, Дани европске баштине и Дан франкофоније, а организовао је и едукативне радионице са студентима историје на Филозофском факултету у Београду, а сарадници Архива аутори су или коаутори више монографских студија, зборника, чланака и других прилога научне или стручне провенијенције објављених у земљи и иностранству.

Дејан Мостарлић, виши архивист
Историјски архив „Срем”, Сремска Митровица

АРХИВСКА СВЕДОЧАНСТВА О ШКОЛОВАЊУ МИЛЕВЕ МАРИЋ АЈНШТАЈН У РУМИ И СРЕМСКОЈ МИТРОВИЦИ

У животу и научном стваралаштву једног од највећих светских умова и теоретичара физике Алберта Ајнштајна (1897–1955) посебна улога припада Милеви Марић Ајнштајн (1875–1948), Албертовој првој животној сапутници. Образовни пут Милеве Марић Ајнштајн који ће је довести у Државну политехничку школу у Цириху где упознаје генијалног Ајнштајна, започет је на просторима Срема – у румској основној и сремскомитровачкој средњој школи. Реч је о угледним просветним установама у ондашњем аустроугарском систему образовања успостављеног на просторима данашње Војводине.

Историјски архив „Срем” из Сремске Митровице као документа изузетне вредности поседује записе који сведоче о њеном школовању у два суседна сремска града. Ова писана сведочанства део су архивских фондова Обће пучке школе (данас Основне школе „Јован Јовановић Змај”) у Руми и „Митровачке гимназије” основане давне 1838. године.

Након што је у Руми завршила четири разреда основне школе – Обће пучке школе, у сремскомитровачкој гимназији – тада званичног назива Краљевска мала реалка у Митровици, у периоду од 1887. до 1890.

године Милева Марић похађала је II, III и IV разред школе чији су ђаци или предавачи, у њеној богатој историји, била многа значајна имена наше научне, културне и уметничке елите као што су Милан Јовановић Батут, Војислав Ђурић, Васа Чубриловић, Петар Кранчевић, Милош Ђурић или Петар Краљ.

Као ћерка Милоша Марића, нижег официра Шајкашког батаљона а касније и судског чиновника и Марије Ружић, Милева Марић рођена је 19. децембра 1875. године у месту Тител у угарском делу некадашње Аустро-угарске монархије. Напустивши војну службу, њен отац одлази најпре у Вуковар, да би концем 1877. године постао писар Котарског суда у Руми. Породица Марић настањује се у овом сремском граду. У први разред Обће пучке школе, која је била у рангу данашње основне школе, Милева је уписана школске 1881/82. године. Већ у првој години образовања показала је марљивост у учењу, па је први разред завршила успешно са највишим оценама. Као ученица која се посебно истицала, окончала је и преостала три разреда ове школе. У школским евиденцијама Обће пучке школе у Руми уз име Милеве Марић стајале су похвале за остварени школски успех. Била је међу ученицима који су се својим радом и резултатима „отликовали“, како је стајало у опису њеног школског успеха. О томе сазнајемо листајући уписнице (Главне именике) Обће пучке школе које се чувају у оквиру архивског фонда Основне школе „Јован Јовановић – Змај“ из Руме. За период од 1881/2. до 1885/6. године можемо пратити њене оцене из предмета ћудоредности, поласка школе, вјеронаука, читања, словнице, усменог и писменог израза... Такође, драгоцене подаци и спискови ученика са подацима о Милевином школовању налазе се у Летопису који се и даље чува у овој румској основној школи. Милош Марић је својој старијој ћерки још пре поласка у школу пренео корисна знања, нарочито вештину рачунања. Чињеница да се радило о имућној породици свакако је олакшавала њено школовање.

У монографији о Милеви Марић сремскомитровачког новинара Душана Познановића стоји запис да је током школовања у руској Обћој пучкој школи „била солидно оцењивана из гимнастике па се претпоставља да јој телесна мана (храмала је на леву ногу због урођених проблема са куком) у том погледу није превише сметала”. Извесно да је Милева 1886. године завршила школовање у Руми, јер не постоје поуздани подаци да ли је похађала и пети разред, такозвану „опетовницу” која је постојала у овој школи. На путу стицања нових знања, она школску 1886/1887. годину проводи као ученица првог разреда Српске више девојачке школе у Новом Саду, где јој је млађа школска другарица била Исидора Секуић.

Нису сасвим јасне околности због којих је Милева Марић своје школовање наставила у тадашњој Митровици (данашњој Сремској Митровици), нити је позната адреса на којој је евентуално живела у највећем сремском граду. Из расположиве архивске грађе у Историјском архиву „Срем” не можемо сазнати ове околности. Нема поузданог податка да је неко од чланова породице Марић променио своје румско пребивалиште, а Милева је свакако, школујући се у суседној Митровици, била ближа најужој породици. У гимназијским школским документима наводи се да је становала „код оца” (одговорног пригледника) чије је занимање овде означено као „канцелиста код Краљевског котарског суда митровачког”. Прелазак на школовање у Митровицу вероватно се може довести у везу и са преображајем дотадашње Мале реалке у Митровици, непосредно пред Милевин долазак 1887. године у четвороразредну реалну гимназију општеобразовног типа. Са релативно малим бројем ученика, одличним кадром и наставним средствима, ова школа била је у прилици да пружи квалитетну наставу, нарочито из области природних наука физике и хемије.

[illegible]

Подаци о Милеви Марић и њене оцене на крају школске 1887/88. године у
Главном именуку митровачке Краљевске мале реалне гимназије

Br. L.	Učeničko	Školarinu plaća ili je oprošten odpisom	Kako je primljen?	
prezime: <i>Marić</i>		I. polugod. <i>oprostena 3. oktobra 1887. 4. 12. 9</i>	<i>Prisila u h. gimnaziju</i>	
ime: <i>Mileva</i>		II. polugod. <i>u</i>	<i>ove realne</i>	
dan, mjesec i god. rođenja mu: <i>8. prosinca 1875</i>		Stipendija kakva, kolika, čijom i kojom odlukom podijeljena?	Izvadak iz svjedočbe od drugdje donesene	
mjesto rođenja: <i>Pistič</i>				
domovina mu: <i>Hrvatska</i>				
vjeroispovijest mu: <i>grčko-istočna</i>				
materinski mu jezik:				
Ime	otca (matere)	skrbnika	odgovornoga priglednika	stanodavca
	<i>Milob Marić</i>		<i>Otac</i>	<i>Otac</i>
stalož	<i>Kancelarija h. h. v. u. u. u.</i>			
mjesto prebivanja (stan)	<i>Mitrovia</i>			
Obći red napredka:	I. polugodišta	II. polugodišta	Bilješke	
vlađanje:	<i>prvi red s odlikom</i>	<i>prvi red s odlikom</i>		
marljivost:	<i>uzorno</i>	<i>uzorno</i>		
	<i>osobita</i>	<i>osobita</i>		
Uspjeh u pojedinih naučnim predmetih:				
nauku vjere:	<i>izvrstan</i>	<i>izvrstan</i>		
hrvatskom jeziku:	<i>veoma dobar</i>	<i>veoma dobar</i>		
njemačkom jeziku:	<i>veoma dobar</i>	<i>veoma dobar</i>		
zemljopisu:	<i>veoma dobar</i>	<i>veoma dobar</i>		
povjestnici:	<i>veoma dobar</i>	<i>veoma dobar</i>		
računstvu:	<i>veoma dobar</i>	<i>veoma dobar</i>		
mjerstvu i mjerstvenom risanju:	<i>veoma dobar</i>	<i>Dobar veoma dobar com. stud. u. u.</i>		
prirodopisu ():	<i>?</i>	<i>?</i>		
fiziici:	<i>veoma dobar</i>	<i>veoma dobar</i>		
hemiji:	<i>?</i>	<i>?</i>		
prostoručnom risanju:	<i>dobar</i>	<i>veoma dobar</i>		
ljepopisu:	<i>?</i>	<i>?</i>		
neobavezni predmeti:				
Izvanje lice pismenih radnja	<i>lijepo</i>	<i>lijepo</i>		
Izostali naučni i s. s. s.				

Подаци о Милеви Марић и њене оцне на крају школске 1888/89. године у
Главном именику митровачке Краљевске мале реалне гимназије

оба полугодишта исказан је у рубрици „обћи ред напретка” епитетом „први с одликом”, што би по данашњем схватању био еквивалент одличном успеху.

Из већине школских предмета Милева је оцењена као „веома добар” и „изврстан” ђак. Јасно се види да је њено владање било „узорно”, а марљивост „особита”. Наставни предмети које су изучавали тадашњи гимназијалци били су веронаука, хрватски и немачки језик, земљопис, историја, рачунство (математика), геометрија („мјерство”) и геометријско цртање, просторучно цртање, лепопис, природопис и певање, касније гимнастика као необавезни предмети. У III и IV разреду изучавани су физика и хемија. Интересантно да је у IV разреду школске 1889/1890. године Милева Марић ученица која је имала најбоље оцне из физике и „рачунаства”, односно математике. Многи од осталих ученика – свега њих једанаесторо који су завршавали овај разред, углавном су оцењени као „довољни” или „добри”. Евидентно је да су добрим оценама награђени њен труд и таленат, односно показано знање које ће у каснијем школовању дограђивати и унапређивати. Резултати врсног образовања и научних знања Милеве Марић данас су несумњиво, кроз радове њеног познатог супруга, познати и корисни целом човечанству. Због тога је задатак наших архивских стручњака да сачувана писана сведочанства о сегментима њеног школовања у Срему заштите и на најбољи могући начин презентују заинтересованој јавности.

Из интересантне архивске грађе митровачког гимназијског фонда, на овом месту издавамо уписе у Главне гимназијске именике – књиге својеврсних сведочанстава са прегледом оцне и основним подацима о знаменитој ученици и каснијој научници.

Архивска документа – главни именици митровачке Мале реалне гимназије који су сачувани у Историјском архиву „Срем”, поред убичајених „генералија”, о славној ученици извор су драгоцених података о школском успеху Милеве Марић. Примера ради, у Главном гимназијском именику за II разред из школске 1887/88. године међу основним личним подацима о ученици као датум рођења заправо се наводи датум њеног крштења из 1875. уодине, уз навођење места и државе рођења, те њене грчко-источне, односно православне вере. У рубрикама главног именика дају се, већ поменути подаци о пребивалишту ученице, имену и занимању њеног оца, и станодавцу код кога борави. Бележи се да је ученица за упис у други разред тадашње митровачке гимназије положила пријемни испит, да је у првом полугодишту плаћала школарину, док је у другом полугодишту била ослобођена – „опроштена” наредбом државних власти од 3. маја 1888. године. Ово је била честа пракса када је реч о деци сиромашних родитеља или родитеља појединих чиновничких категорија, а често се односила управо на особе женског рода. Логично, услов за ову повластицу био је школски успех и владање самих ученика, што код Милеве никад није било упитно. Коначни школски успех ученице на крају

Дијана Бореновић, архивист
Историјски архив Суботица

ОДРЖАНА МЕЂУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЈА У СУБОТИЦИ: 14. АРХИВСКИ ДАН – КОМЕ ТРЕБА АРХИВ?

Годишња међународна конференција коју организује Историјски архив Суботица у последњих 14 година, одржала се и ове године 30. септембра и 1. октобра. С обзиром на то да је прошла година била у светлу короне и пандемије, и да је 13. архивски дан како тако одржан онлајн, надали смо се да ће овогодишња конференција 14. архивски дан, моћи да се одржи у пуном јеку. Међутим, иако је ситуација мало повољнија од прошлогодишње што се тиче мера заштите, не можемо рећи да је ипак било као пре... Конференција јесте одржана у Великој већници Градске куће у Суботици, али број учесника није био као претходних година, а ни гостију.

Тема је била врло интересантна и индикативна: „Коме треба архив?“ Колеге из Мађарске, као и колеге из архива у нашој земљи, покушали су да одговоре на то питање рефератима који су овом приликом били презентовани у свечаном амбијенту Већнице. Након пријема и регистрације учесника и гостију, затим отварања клавирском музичком тачком ученице Музичке школе и поздравних речи директора суботичког Историјског архива Стевана Мачковића, отпочело је подношење реферата уз видео-презентације и симултани превод на мађарски, односно српски језик. Могли смо чути разна искуства колега, разна тумачења, одговоре на питање постављено темом који указују да архив треба свима, до оних да архив треба само архивистима, истраживачима, странкама, једноставно корисницима. Следећег дана су се наставили разговори и дискусије на ову тему, као и остале теме које архивисте дотичу, и све то у мало опуштенијем амбијенту на Палићу, где су архивисти из Суботице и колеге из Панчева, Новог Сада и Ниша провели дан.

Сви реферати представљени на конференцији су доступни на веб-сајту Историјског архива Суботица, као и снимак целе конференције на YouTube каналу Архива.

Тема овогодишње конференције је широка и важна. Кому, и да ли треба Архив, и даље је питање које остаје отворено и тема о којој би се могло још пуно разговарати. Требало би урадити детаљније анализе корисника, још размењивати идеје и искуства, јер тиме се може унапредити рад са корисницима, олакшати процес истраживања, убрзати процедуре, у овом периоду док чекамо додатне смернице и упутства и док нас чекају нове активности везане за нове технологије и апликације.

Бојана Јовац, виши архивист
Бранислава Милошевић, виши архивист
Историјски архив Крушевац

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ КРУШЕВАЦ У ПРОГРАМУ ОБЕЛЕЖАВАЊА 650 ГОДИНА ОД ОСНИВАЊА ГРАДА КРУШЕВЦА

Поводом обележавања великог јубилеја – 650 година од оснивања града Крушевца, на Видовдан 28. јуна 2021. године, Историјски архив Крушевац је учествовао у централној свечаности са своја три програма.

1. Научни скуп „Крушевац од оснивања до данас“
2. Изложба „Крушевац – трагом Архива“
3. Промоција часописа *Расински анали* бр. 17 и издања ИАК-а из претходног периода

Оснивањем града Крушевца 1371. године, кнез Лазар Хребељановић је, захваљујући својој предузимљивости и сналажљивости, „поставио“ град Крушевац као привредно и културно средиште државе. Град је подигнут као војно утврђење са цивилним зградама за потребе владара и војске, шестоугаоног облика са кулама, а унутар утврђења се уздизао кнежев двор и дворска црква. Због камена различите боје уграђеног у утврђење, прозван је „Шарени град“, а назив касније преузимају и Турци након освајања и у својим документима га бележе као „Алаца Хисар“. Сукобом српске и турске војске на Видовдан 1389. године, погибијом оба владара, Лазара и Мурата, српском становништву наметнуто је вишевековно ропство. Управљање над вазалном турском покрајином Србијом наставио је Стефан Лазаревић, син кнеза Лазара. Све до ослобођења Србије, 1833. године, векови ропства били су означени високим наметима и дажбинама, плачкањем и угњетавањем српског живља.

Програмом који је приредио Историјски архив Крушевац, дат је мањи приказ развоја нашег града, од оснивања до данас, кроз документа, фотографије и скице сачуване у нашим депоима, па све до озбиљнијих истраживачких похода наших сарадника.

Научни скуп „Крушевац од оснивања до данас“ је окупио више еминентних професора историје и књижевности, као и љубитеља завичајне историје, те су суграђанима презентована различита истраживања о догађајима везаним за настанак и развој Крушевца. Уводни говор, са бројним историјским чињеницама о нашем граду, одржао је Ненад Соколовић, директор Архива. На скупу су, о својим истраживањима, говорили и Небојша Ђокић, магистар историје, Бојан Панић, председник Друштва историчара расинског округа, Ђорђе Петровић, музејски саветник, Иван Бецић, виши научни саветник, и Радован Радовановић, професор на Криминалистичко-полицијском универзитету.

Изложба „Крушевац трагом Архива” и научни скуп „Крушевац од оснивања до данас”

Изложбом „Крушевац – трагом Архива”, ауторки Бојане Јовац и Браниславе Милошевић, виших архивисткиња, приказана су значајна документа и фотографије из архивских фондова и збирки, а који су обележили историју дугу шест и по векова у развоју града Крушевца. Њоме је потакнуто сећање на наше претке, потомке кнеза Лазара и храбрих косовских јунака, сећање на устанике чијом смелошћу је прекинуто вишевековно ропство, али и сећање на храбре војнике из свих каснијих ратова – балканских, светских, одбрамбених, који су бранили част и слободу нашег народа. Већина документа и фотографија је по први пут приказана широкој јавности.

У часопису *Расински анали*, почев од 2003. године, објављују се историјски, историографски и архивистички радови сарадника Архива са бројних факултета и институција у земљи и иностранству, љубитеља националне историје и запослених, већ 17. годину континуирано. Почев од 1964. године, до данас је објављено преко 150 значајних издања из области завичајне историје и историографије, а овом приликом представљен је један број издања из претходног периода.

Како се, кроз векове успона и падова, Крушевац развијао и растао на понос данашњој генерацији која ће тек створити своју историју у годинама које следе, Архив Крушевац ће, надамо се, бити стуб очувања историје и за будуће нараштаје. Историјски архив Крушевац ће, својим радом, настојати и надаље да повезује прошлост, садашњост и будућност. 🇷🇸

Мирјана Бошкоћевић, виши архивист
Архив Косова и Метохије

150 ГОДИНА ПОСТОЈАЊА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ БОГОСЛОВИЈЕ СВЕТОГ КИРИЛА И МЕТОДИЈА У ПРИЗРЕНУ

Са порастом броја школа од 1856. до 1875. године, скоро у свим крајевима под Турцима осећала се потреба за школованим учитељима и спремнијим свештеницима. После дугог разматрања из више разлога Просветни одбор је одлучио да се школе отворе у Призрену, а не при манастиру у Пећи: у Пећи није било безбедности каква је у то време владала у Призрену, столица вилајета тада је била Призрену, као и Руски конзулат под чијом је заштитом као установа руског поданика Симе А. Игуманова, Богословија и опстајала. Најважније је што се у Призрену тада налазио велики добротвор и родољуб Сима А. Игуманов, па се под његовим именом могла лако и без икакве сметње отворити Богословска школа.

Богословија је отворена 1. октобра 1871. године, а прво „Устројство” Богословије и поставни план саста-

вили су београдски митрополит Миланко и Просветни одбор. Њиме су одређени циљеви, задаци школе, трајање школовања, плаћање особља и наставни план који је био оскудан по броју предмета. После свих припрема и израде „Нацрта Устројства“, почела су предавања у Богословији 18. октобра 1871. године, у старој згради коју је уступио Сима Андрејевић Игуманов. Исте године ударени су темељи новој згради која је завршена и предата школи на дан пунолетства кнеза Милоша Обреновића.

Школа је почела да ради са 15 ђака и наставним кадром који су сачињавали Милан Новичић и Илија Ставрић. Школовање је трајало три године, а право уписа имали су ђаци који су свршили четири разреда основне школе. Прве генерације призренских богослова биле су из Призрена и његове околине. Учили су у тешким условима, без уџбеника, под свећом или фењером. Међутим, већ у другој школској години, према речима Симе Игуманова, било је ђака из свих вароши Старе Србије. Ваци су били из породица различитих социјалних структура (трговачких, занатлијских, земљорадничких, механичарских и осталих).

У другој половини свог постојања августа 1872. године Богословија је имала своју библиотеку, чији је рад пратио ову школу од њеног оснивања. Библиотеку је основао, такође Сима Игуманов, и у њој су била сва дела чувених руских писаца из 1865. у лепом повезу. Сем тога, било је и дела на грчком језику и сви гласници српског ученог друштва који су до тог времена били штампани.

Анализом првих година живота школе уочене су слабости наставног плана и програма. Богословија је по „Устројству“ имала задатак да спрема младиће православне вере и српске народности у Отоманској царевини за наредне свештенике и учитеље. Прилике су се побољшале крајем 19. века када се приступило преуређењу Богословије. Школовање је продужено на шест година, а школа је добила назив Богословско-педагошка. Турски језик је био заступљен у свих шест разреда. За овакву Богословску школу, која је прерасла у виши ранг, дозвола за рад није постојала. Тадашњи ректор Иларкон Весић тражио је дозволу од турских власти за рад нове Богословије, што је Просветни инспекторат вилајета одобрио под називом: „Друго преуређење Богословије“, чију је реформу извршио прота Стеван Димитријевић.

Школске 1900/1901. постављен је рад Богословско-учитељске школе. Тада је курс учења повећан на четири године, предавала су се 26 предмета, а ученици су се примали са завршеним четвртим разредом гимназије. По овом плану школа је радила до завршетка школске 1914/1915. године.

Треба, међутим, рећи да су школске 1910/11. године све школе у Рашко-призренској епархији биле затворене од стране турских власти, што значи да и Богословско-учитељска школа није радила. Професор Војислав Костић повео је ђаке Богословије за Србију, а остали наставници и ректор прота Стева Димитријевић су остали у Призрену.

Први ректор Богословије архимандрит Саве Дечанп (од 1871. до 1873. године)

Ректор Богословије протојереј Стеван Димитријевић (од 1899. до 1903. и од 1910. до 1920. године)

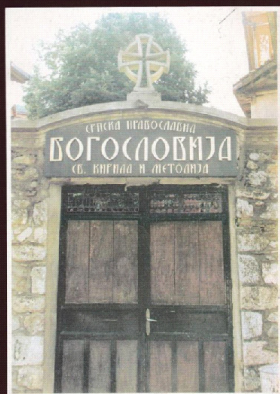
Сви ректори и управитељи призренске Богословије од њеног оснивања 1871. године до ослобођења од Турака 1912. часно су вршили поверене дужности водећи успешно школу у врло сложеним и тешким условима рада. Књиге су биле прештамповане и штампане у Призрену, а дописници Цариградског гласника и касније часописа и листова били су управо професори и ђаци ове Богословије: Милан Чемерицић, Григорије Божовић, Глиша Елезовић, и други. Велику помоћ Богословији и српским школама пружали су руски конзули у Призрену, а посебно је на томе радио Иван Степановић Јастребов.

Због извесних књига чија је садржина била противна месним законима, библиотеци Богословије је претила опасност од турске и бугарске власти. После непријатељских опустошења није остало ништа. Кабинети и све збирке уништене су или разнесене потпуно, а богата библиотека је спаљена. Неколико недеља изношене су књиге ђубретарским колицима изван града и на скадарском путу спаљиване. Само један део око три хиљаде примерака, као што су у својим новинама објавили, однесен је у Софију. У тој библиотеци радило је неколико ученичких дружина и секција, а међу најпознатијима било је лекторско друштво „Растко“, које је до школске 1905/06. године радило под називом „Братство“. Богословија је имала и свој хор и позоришну секцију која је давала приредбе у Призрену.

После Другог светског рата у промењеним социјалним и политичким условима, Богословија је тек 1947. године почела са радом као прва Богословија од пет предратних, чиме су се почеле лечити дубоке ране наше Цркве задобијене у рату, после чега није било лако опстати и одржати се у време интензивне идеолошке антирелигиозне пропаганде и поремећених међунационалних односа.

Људи добре воље, како је казао ректор Милутин Тимотијевић, јесу многи добротвори који су Богословију после Другог светског рата помогли прилозима у натури и новцу. Углавном је новчана помоћ била уплаћивана на рачун „Фонда ученика“, јер су престале да постоје дружине „Нада“, „Секција подмлатка Црвеног

125 година
СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ
БОГОСЛОВИЈЕ
Св. Кирила и Методија
Призрен

Архив Косова и Метохије
Приштина

лист „Светог архијерејског синода Српске православне цркве”.

Године 1995. и 1996. по договору управника Универзитетске и народне библиотеке из Приштине проф. др Слободана Костића и ректора Богословије Милутина Тимотијевића, четири библиотекара Универзитетске библиотеке су обрадила библиотеку Богословије по свим библиотечарским стандардима. Ова библиотека је даровала један компјутер ради уношења књига, а Министарство културе Републике Србије 10 000 динара за покриће трошкова око сређивања. „Ове податке износим у јавност из љубави према оснивачима наше библиотеке Сими А. Игумановом и Ивану Јастребову” – рекао је ректор Богословије Милутин Тимотијевић.

Године 1996. Архив Косова и Метохије је приредио изложбу „125 година Српске Православне Богословије Св. Кирила и Методија, Призрен”.

Изучавајући архивску грађу Богословије, часописе и листове, архивисти су дошли до закључка да је она расадник српске интелигенције и центар културне активности Срба у Отоманској империји. Она је и утемељивач патриотских осећања што се потврђује да је велики број ђака и професора учествовао и страдао у ослободилачким ратовима.

Призренска Богословија је опстајала и трајала у Призрену све до несрећне 1999. године

крста” и „Подружнице феријалног савеза”, а Богословији су помогли и у књигама из земље и иностранства.

Из богате архиве Богословије види се да су ђаци редовно славили и радили писмене задатке о Светом Сави, матуранти имали екскурзије по манастирима Србије и Црне Горе (бивше Југославије), и формиране су радне бригаде на изградњи пута Кистање – Манастир Крка, изградње хидроцентрале Власина. Активности ђака призренске Богословије је углавном обављало *Православље*,

када је са великим делом српског народа морала да напусти своје место и „свије своје гнездо” у Нишу, у Хиландарском Метоху на Делиском Вису. Ту је у периоду од 2001. до 2005. године подигнута велелепна зграда, у којој је Богословија наставила да обавља своју основну делатност, чиме је сачувала континуитет, али и прошлост. Пространи комплекс има више зграда, читаоницу, библиотеку са 12 000 књига, учионице и кабинете за ђаке, као и архиву спаковану у сандуке.

Богословија је остала верна своме дому, и 2011. године је наставила рад у Призрену. У Призрену се поново чује хор ђака Богословије. У дому Симе А. Игуманова, преостали Срби, уз помоћ професорског кадра, културно-уметничких програма и гостовања еминентних личности, на најбољи начин указују на истрајности националне свести и на духовно и културно очување српског идентитета.

Новембра 2021. године обележен је јубилеј Призренске богословије – 150 година од оснивања. Јубилеј је организовао Косовскометохијски одбор Матице српске у свечаној сали Матице српске. Посетиоци су имали прилику у оквиру програма да погледају и ретроспективу изложбе „Јесен у Призрену, 2015–2021”, која је плод, већ седам година, окупљања сликара на Колонији „Јесен у Призрену” коју организује Дом културе „Грачаница”. Ликовна колонија у Призрену креативно је стваралачки одговор на разарање које се догодило марта 2004. године, као и лични подстицај уметницима, ангажованост у сведочењу савременог тренутка и подршка угроженом културном благу овог града и простора Косова и Метохије.

Такође, поводом овог јубилеја у саиздаваштву Епархије рашко-призренске, Призренске богословије и Косовскометохијског одбора Матице српске, објављен је Зборник радова *Призренска богословија: живот, мисија, допринос (150 година од оснивања 1871–2021, 10 година од обнове рада у Призрену 2011–2021)*.

Хор богословских ђака и гостовање академика Матије Бећковића

Неда М. Мирић, архивист
Историјски архив у Смедереву

ОБЕЛЕЖАВАЊЕ ОСАМДЕСЕТ ГОДИНА ОД ЕКСПЛОЗИЈЕ МУНИЦИЈЕ У СМЕДЕРЕВСКОЈ ТВРЂАВИ

Приказ програма

Поводом Обележавања осамдесет година од експлозије муниције у Смедеревској тврђави, Историјски архив у Смедереву је 5. јуна 2021. године реализовао посебан програм посвећен овом трагичном догађају. Чињеница да он није адекватно истражен, тј. да околности, узроци, последице као и тачан број жртава ове велике трагедије још нису у потпуности расветљени, навело нас је да Програм конципирамо у неколико сегмената.

Први је био усмерен ка организацији Научне конференције како би се додатно усмерила пажња на научно сагледавање како самог догађаја 5. јуна 1941. године, тако и периода који је уследио, а све у циљу стицања нових и унапређењу већ постојећих сазнања. Велики допринос успешности конференције дали су еминентни стручњаци који су узели учешће на истој: проф. др Љубодраг Димић, др Александар Стојановић, др Немања Девић, др Маријана Т. Мраовић, др Јасмина Живковић, др Ненад Ђорђевић, др Данијела М. Милошевић, историчар Растко Ломпар, историчар Душан Митровић и дипл. правник Милош Мунић. Овај сегмент програма биће финализован монографском публикацијом у којој ће се наћи сви изложени радови.

Изложба „Избрисани град” представљала је други део Програма. Ауторке изложбе архивисти др Данијела М. Милошевић и Неда М. Мирић приказале су на четрдесет панела хронолошки след догађаја. Илустративном документацијом, сведочењем преживелих и из-

вештајима у иностраним штампаним медијима указано је на размере трагедије, док је санација и обнова града приказана кроз деловање Изванредног комесаријата за обнову Смедерева, чији се фонд чува у овој установи. Овај документарни материјал пружио је посетиоцима изложбе директан увид у живот Избрисаног града и његово поновно рађање. Пратећим каталогом тежило се да се кроз неколико тематских целина прикаже што целовитија слика Петојунске катастрофе, као и да се сачувај изложбе учини доступним најширој публици. На отварању изложбе о значају Архива и архивске грађе као културног добра говорили су директор Државног архива Србије др Мирослав Перишић и директорка Историјског архива у Смедереву др Данијела М. Милошевић. Изложбу је отворио градоначелник Града Смедерева.

Организовањем Научне конференције, постављањем изложбе „Избрисани град” и публикавањем каталога, дат је импулс стручној јавности да додатно истражи овај трагични моменат, указано је на значај како архивске грађе као извору сазнања тако и Архива као установе која прикупља, чува и штити покретно културно наслеђе, у виду писаних докумената испуњавајући тако један од најзначајнијих аспеката архивског деловања, презентације грађе која се баштини ради упознавања како локалне заједнице тако и шире јавности са историјом овог поднебља. 🇷🇸

КРИСТИЈАН ОБШУСТ, КУЛТУРА СЕЋАЊА НА ПРОСТОРУ НОВОГ САДА И ПЕТРОВАРАДИНА, АРХИВ ВОЈВОДИНЕ, НОВИ САД 2021, СТР. 352

Публикација Кристијана Обшуста *Култура сећања на простору Новог Сада и Петроварадина*, у издању Архива Војводине, представља синтезу до сада извршених и објављених резултата истраживања културе сећања на простору Новог Сада и Петроварадина насталих у оквиру вишегодишњег и вишеетапног пројекта „Мапирање места сећања и истраживање културе сећања Новог Сада”.

Садржај монографије чине две потцелине које се међусобно логички надовезују, те омогућују целовито разумевање проблема истраживања. У првом поглављу, које носи наслов „Култура сећања Новог Сада и Петроварадина”, публикована су три научно-популарна чланка која су тематски посвећена сагледавању основних аспеката везаних за специфичности званичне културе сећања на простору града Новог Сада и Петроварадина. Аутор, полазећи од теоријског приступа према којем је *култура сећања* „културни и друштвени конструкт и као таква у блиској вези са конструисањем политике

сећања и процеса настанка идентитета”, акценат ставља на флуидност наведеног појма, наглашавајући да га је потребно посматрати као „комплексну динамичну категорију која се изузетно често мења, преобликује, допуњује, негира и изнова конструише у зависности од дијапозона актуелних друштвених, културних и пре свега политичких констелација у одређеним временским и просторним контекстима”. Након уводних разматрања, у наставку прве целине, аутор ревидира динамику формирања, карактеристике и поједине аспекте промене културе сећања на простору Новог Сада и Петроварадина и то прегледом: општих локалних специфичности у вези са *меморијом града и сећањима његових становника* (од краја XVIII века до данас), историјских гробља (као просторима сећања) и одонима (у контексту историјског памћења и колективне меморије града). „Мапирање места сећања” је друго поглавље у којем аутор, у контексту официјалне културе сећања на простору Новог Сада и Петроварадина, лоцира кључна „места сећања” и то она везана за: Први светски рат, еманципаторске процесе Срба на простору Хабзбуршке монархије, масовна страдања цивила од 13. до 23. априла 1941. године, Новосадску рацију, страдање Јевреја током Другог светског рата и период социјализма. Остављајући по страни анализу естетских својстава и историјске моделистике или успостављања ауторских атрибуција и стилских класификација посматраних *просторних маркера* колективног и/или индивидуалног памћења (споменика, спомен-обележја, спомен-крстова, меморијалних плоча, меморијалних гробља итд.), аутор (пре)обликовање „меморијалне мапе” Новог Сада и Петроварадина посматра у свеобухватности *политичког дискурса*.

Имајући у виду ширину анализираних тема, сложеност методолошког поступка интердисциплинарних истраживања и комплексност процеса мапирања, допринос овог рукописа може се читати на више нивоа: као допринос прилозима из области *културе сећања/памћења* којом се, непосредно или посредно, у више дисциплина, приступајући из разних праваца и с различитим циљевима, бави све већи број истраживача; као допринос прилозима из области *урбане антропологије* у чијим се фокусима налазе процеси (пре)обликовања симболичког (јавног) простора града; и најзад, као допринос прилозима из области *политичке антропологије* који полазе од општег места да је „град најшири оквир за манифестације свих садржаја политичког живота једног друштва”.

Слободанка Цветковић, виши архивист
Историјски архив Пожаревац

ИЛУСТРОВАНИ АНАЛИТИЧКИ ИНВЕНТАР ЗБИРКЕ ПОКЛОНА И ОТКУПА „ВАРИА 1822–”, МЕЂУОПШТИНСКИ ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ШАБАЦ, ШАБАЦ 2021, СТР. 198

Неуобичајена форма аналитичког инвентара Збирке поклона и откупа „Вариа” Међуопштинског историјског архива Шабац објављена је у издању овог архива. Приређивач издања је Гордана Филиповић, виши архивист шабачког архива. Публикација је објављена средствима Министарства културе и информисања Републике Србије.

Публикацију чине поглавља *Уводна реч* Гордане Филиповић, затим *Аналитички инвентар Збирке поклона и откупа „Вариа 1822–”* и *Именски регистар*. Аналитички је обрађено 1600 јединица, појединачних докумената или предмета који су у архив дошли путем откупа и поклона. Хронолошки обухватају период од 1822. године када је датиран најстарији, па до 2018. године, када је датиран најмлађи документ обрађен у аналитичком инвентару.

Збирка поклона и откупа – Вариа у овом архиву је формирана 1953. године и по речима приређивача најзначајнија збирка која се чува у шабачком архиву. Документа садржана у њој се односе на личности и догађаје из историје Шапца и Подриња од 19. до 21. века, али њихов значај далеко превазилази локалне оквире. Најстарији документ је Повеља руског грофа Милошу Обреновићу којом му шаље одликовање руског цара Александра Првог – Златну медаљу на Јеговровској ленти (1822). Међу најзначајнијим документима су писма и преписка Стојана Новаковића, писма Јеврема Обреновића, Милоша Обреновића, Наталије Обреновић, аустроугарског цара Фрање Јосифа, Ђорђа Протића, Милутина Гарашанина, Исидоре Секулић, али и бројне повеље, дипломе, тапије, одликовања, калфенска и мајсторска писма, плакати, планови, карте и друго. Збирка садржи и указ о одликовању Јанка Веселиновића Орденом Светог Саве од стране краља Александра I Обреновића, његове оригиналне рукописе, фотографије, бројне белешке и анегдоте (других аутора) из његовог живота. Значајно место заузима и фотографија доласка тада кнеза Милана Обреновића у Шабац 1870, затим оригиналне и ретке фотографије краљице Наталије Обреновић, генерални регулациони план Шапца из 1930. године и ситуациони план Лознице из 1925, наредба епископа шабачког Михаила игуману манастира Трноше да свештенство утиче на народ да се пелцује против богиња из 1857. године и бројна друга акта из црквеног живота 19. века, затим документа о Вери Благојевић и др. Издавајмо и молбу краљице Наталије Обреновић Народној скупштини из 1890. године којом тражи помоћ за враћање сина или чешће виђање с њим и боравак у Србији, као и решавање питања развода (бр. 235) и писмо цара Фрање Јосифа

краљу Милану Обреновићу из 1886. године у коме му каже да увек може рачунати на пријатељство Аустроугарске (бр. 236) као и документа о пуштању у раду фабрике „Зорка” 1938. године која је деценијама симбол Шапца.

На самом крају је дат именски регистар са сигнатуром документа у коме се помиње, што олакшава коришћење. Текст је дат прегледно и читљиво. Сваки аналитички опис почиње сигнатуром са датумом и местом, кратким аналитичким описом, назнаком језика на ком је документ писан и бројем листова. Оно што представља додатну вредност ове публикације је њена илустративност јер су најзначајнија документа у солидној резолуцији објављена у публикацији. Тиме овај аналитички инвентар престаје бити само информативно средство у циљу проналажења докумената, већ и штиво које може бити интересантно ширем кругу корисника, управо због илустрација.

АРХИВСКА ГРАЂА У ТЕОРИЈИ И ПРАКСИ, ЗБОРНИК РАДОВА, МЕЋУНАРОДНО АРХИВИСТИЧКО САВЕТОВАЊЕ НИШ 2020, БР. 4, АРХИВИСТИЧКО ДРУШТВО СРБИЈЕ, БЕОГРАД 2020, СТР. 588

У периоду од 7. до 9. октобра 2020. године, у организацији Архивистичког друштва Србије, а уз подршку Министарства културе и информисања Републике Србије, Државног архива Србије, Историјског архива Ниш и Међуопштинског историјског архива Чачак, у Нишу је одржано четврто Међународно саветовање архивиста. У Зборнику радова са овог међународног архивистичког саветовања, уз уводне текстове председнице Архивистичког друштва Србије Леле Павловић и уреднице Слободанке Цветковић, укупно је објављено 38 радова представника српске, босанске, хрватске и бугарске архивистике. Аутори највећег броја радова, њих 30 су из Србије, док су по три аутора из Босне и Херцеговине и из Хрватске и 2 аутора из Бугарске. Радови су објављени у две тематске целине.

У првој тематској целини Култура сећања и заборава – архиви чувари памћења објављено је 27 радова, и то: 1) Зорица Смиловић и Снежана Лазић: Историјски архив Београда – 75 година од оснивања; 2) др Јасмина Живковић: Архиви између управне, културне и научне димензије; 3) Иво Орешковић: Како осигурати одрживи развој културне баштине у архивима? Дубровачки архив не мора бити а приори захтјеван и заморан!; 4) Мирјана Богосављевић: Јединствени информациони систем АРХИС – имплементација и презентација на примеру Фонда Министарства социјалног старања НРС – Архив Србије; 5) Бранка Јаначковић и Славица Солонун: Едиција Водич кроз архивску грађу Србије; 6) Срђан Сивчев: Зборник „Attendite” Историјског архива Кикинда – чување памћења кроз публикацију архивске грађе; 7) Милорад Јовановић и Слободанка Цветковић: Периодичне публикације архивских установа у Србији; 8) Предраг М. Видановић: Употреба архивске грађе у сврху научног истраживања; 9) Тамара Вијо-главин Манчић: Проблеми и изазови истраживања архивске грађе на примјеру изложбе „Трагом брчанских Јевреја”; 10) Љубинка Шкодрић и Владимир Петровић: На путу ка дигиталној историји. Дигитални центар Института за савремену историју; 11) Дејан Вилимоновић и Снежана Ђуровић: Значај архивске грађе Војног архива у очувању традиције и културе сећања о војсци Краљевине Србије у Првом светском рату; 12) Александра Пијук-Пејчић: Лични и породични фондови Историјског архива Сарајево као историјски извори за Први свјетски рат; 13) Драган Теодосић: Издавачка и изложбена делатност Архива Југославије у контексту истраживања међународних односа и спољне политике југословенске државе у XX

веку – изазови и перспективе; 14) Драгомир Бонџић: Извори у београдским архивима за историју високог школства и науке у Србији у 20. веку; 15) Мартин Превишић: Изворима против контроверзи – случај Голог отока; 16) Исидора Стојановић Теодосић: Оставински списи Земунца страдалих или умрлих у периоду 1941–1944 – примери из фонда Котарски суд – Земун (1872–1944); 17) Наташа Раденковић: Женски савези и друштва кроз архивске фондове Историјског архива Ниш; 18) Натали Величковић: Приказ варије из збирке Историјског архива Ниш – преписка Светозара Вукмановића Темпа ради утврђивања погибије његовог брата од стрица; 19) Слободан Селинић: Архивска документа као извор за ставове Јосипа Броза: како је Тито „(ауто)цензурисан”; 20) Ивана Божовић и Марко Радовановић: Збирке политичких емиграната у Архиву Југославије; 21) Мирјана Обрадовић: Фотографије у легатима, личним и породичним фондовима Историјског архива Београда – значај и разноврсност; 22) Маја Николова: Недићева школска радна служба – брошура штампана поводом прославе одржане 5. јула 1942. године; 23) Стојанка Бојовић: Институт за јавно здравље Ниш – 120 година постојања; 24) Горан Милосављевић: Лекар и дипломата у служби народа – представљање рукописне оставштине Јанићија Димитријевића; 25) Красимир Тодоров Чакаров: Стојан Аршинков – стенограф, новинар и аутор документарно-публицистичких и научно-популарних прилога; 26) Станислава Геннадиева Станкова – Георгиева: Сарадња Државног архива Перник са основним и средњим школама у региону; 27) Бојана Јовац: Културно-образовна делатност Историјског архива Крушевац – Изложбе и предавања у функцији едукације ученика.

У другој тематској целини Архивска служба – питања и одговори објављено је 11 радова: 1) Марија Тодоровић: Утицај Закона о архивској грађи и архивској делатности на подизање квалитета превентивне заштите архивске грађе; 2) Јасмина Латинковић: Излучивање безвредног документарног материјала у регистратурама републичког карактера; 3) Бошко Ракић: Стручни надзор архива над ствараоцима и имаоцима архивске грађе; 4) Стјепан Прутки и Зденко Штрангар: Архивска књига / књига писмохране: законом наметнут терет или неопходно помагало у свакодневном раду – Хрватска пракса; 5) Јелена Ковачевић, Бојана Јовац: Разграничење и формирање архивских фондова стечајних дужника; 6) Александар Бережнов: Вредновање архивске грађе и документарног материјала. Исплатне листе – значај и рокови чувања; 7) Милена Поповић Субић: Катастар непокретности – појам и формирање;

8) Синиша Домазет: Прошлост, садашњост и будућност микрофилма у Архиву Босне и Херцеговине; 9) Јасминка Марковић: Значај откривања и управљања ризицима у архивима; 10) Снежана Петров: Заштита архивске грађе од катастрофа; 11) Светлана Перовић Ивовић: Савремена архивска зграда и кратак осврт на редизајн ентеријера услед пандемије корона вируса.

Главни и одговорни уредник Зборника је Лела Павловић, председница АДС, а уредништво потписује Слободанка Цветковић. Овај четврти по реду Зборник је рецензиран, радови категорисани, а рецензију потписују др Љубинка Шкодрић, Миладин Милошевић, Милорад Јовановић и Слободанка Цветковић. Редакцију, поред уредника, чине Милорад Јовановић, Марија Тодоровић, Ненад Војиновић, др Јасмина Ђивковић и Бошко Ракић. Техничку припрему и дизајн урадила је Зорица Смиловић, а превод резимеа на енглески урадила је Данијела Јовановић. Текстови на бугарском

језику преведени су на српски у преводу Цветка Иванова.

У Зборнику радова са Међународног архивистичког саветовања бр. 4 објављен је велики број квалитетних радова у којима су се аутори бавили различитим и комплексним проблемима струке, представљали делатност установа у којима раде, архивске фондове и збирке, положај архива у условима технолошких и друштвених промена. Како радови покушавају да одговоре на више актуелних питања и проблема са којима се архивисти сусрећу у свакодневном раду, сматрамо да ће овај Зборник радова бити незаобилазна литература архивистима не само из Србије, већ и из околине.

Треба истаћи да је Зборник, поред штампаног издања, доступан и у електронском облику на веб-сајту Архивистичког друштва Србије.

Југослав Вељковски, архивски саветник
Историјски архив Града Новог Сада

ЉУБИЦА БУДАЋ, ДР ДИМИТРИЈЕ КИРИЛОВИЋ, АРХИВИСТ, БИБЛИОТЕКАР И НАУЧНИ РАДНИК. ЖИВОТ У СЛУЖБИ ЗАШТИТЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ ВОЈВОДИНЕ, АРХИВ ВОЈВОДИНЕ, НОВИ САД 2021, СТР. 322

У српској историографији нема пуно биографија и научних радова о знаменитим научницима и културним делатницима који се нису превише експонирали као политичари. Из тог разлога књига Љубице Будаћ *Др Димитрије Кириловић, архивист, библиотекар и научни радник. Живот у служби заштите културне баштине Војводине*, Нови Сад 2021, у издању Архива Војводине, представља важну карику у истраживању културне историје Војводине у првој половини XX века. Др Димитрије Кириловић (1894–1956), током своје богате каријере објавио је више стотина научних радова из области културне и политичке историје српског народа на територији Војводине. Највише се бавио историјом школства у Војводини. Његова монографска дела *Српске основне школе у Војводини у 18. веку*, и *Помаћаривање у бившој Угарској, прилог историји српских школа*, и данас се сматрају најрелевантнијим научним радовима који обрађују питање развоја школства и националног питања у Војводини крајем XIX и почетком XX века. Међутим, немерљиво дубљи траг Димитрије Кириловић оставља у области библиотекарства и архивистике. Као библиотекар је радио на Филозофском факултету у Скопљу, Универзитетској библиотеци у Београду, Централној библиотеци у Новом Саду и од 1948. године као библиотекар и научни сарадник Библиотеке Матице српске у Новом Саду. Ту је сачинио и изузетно важан информативни каталог старих књига од

1494. до 1880. године које поседује Библиотека Матице српске. Још дубљи траг оставља на пољу архивистике. Оснивањем Државне архиве у Новом Саду (данас Архив Војводине) 1926. године, постављен је прво за архивара Државне архиве, а потом и управника све до 1941. године. Заслуге др Димитрија Кириловића за успостављање архивске службе и заштиту архивске грађе су немерљиве. Његовом заслугом прикупљена је значајна архивска грађа изузетне историјске важности, која се и данас чува у Архиву Војводине, до тада неусловно чувана по разним државним и црквеним институцијама и приватним архивама. Димитрије Кириловић је био један од оснивача (1927–1941) и дугогодишњи секретар Историјског друштва у Новом Саду, које је деловало у просторијама Државне архиве у Новом Саду. Чланови Друштва били су најеминентнији научни радници тога времена, попут Васе Стајића. Друштво је објављивало часопис *Гласник Историјског друштва у Новом Саду*, један од најважнијих научних часописа који су у међуратном периоду објављивани у југословенској историографији, а Димитрије Кириловић је био дугогодишњи секретар часописа. Обављао је и друге дужности: био је секретар Друштва за Народно позориште, уредник Културно-привредног прегледа, председник Друштва библиотекара Војводине (1949–1953), члан Књижевног одељења Матице српске итд.

Љубица Будаћ

Др Димитрије Кириловић

Љубица Будаћ

Др Димитрије Кириловић

Монографија Љубице Будаћ Др Димитрије Кириловић, архивист, библиотекар и научни радник. Живот у служби заштите културне баштине Војводине обухвата све најзначајније области Кириловићевог деловања. Обилато се користећи архивском грађом и доступном литературом, ауторка јасно излаже Кириловићеву биографију, његов приватни и научни животни пут, у којем су јасно одређену каријеру културног радника често прекидали преломни историјски моменти (Први и Други светски рат, стварање јединствене државе, итд.), а који су снажно утицали и на његов приватни живот и на каријеру. Апострофиран је његов значај за развој историје, педагогије и педагошке мисли на територији Војводине, његов допринос развоју архивистичке, библиотекарске и библиографске делатности. Без обзира на значај личности и дела Димитрија Кириловића за културну историју ових простора, до ове монографије није постојало историографско дело које би на научни начин, темељно и објективно, осветлило његов допринос културној прошлости наших крајева. Из угла архивиста, посебно је занимљив значај и улога Димитрија Кириловића у новооснованом Државном архиву у Новом Саду, његова борба за успостављање архивске службе и прикупљање, чување и заштиту архивске грађе од изузетног историјског значаја за територију садашње Војводине. Током Првог светског рата и непосредно по завршетку, био је сведок масовном нестајању архивске грађе многобројних установа. Правилно сматрајући

да ће свако одлагање преузимања архивске грађе представљати корак даље ка њеном пропадању, Кириловић се залагао да се сва архивска грађа од историјске важности пренесе у новоформирану Државну архив како би се она не само сачувала него и учинила приступачном за научнике ради проучавања прошлости Војводине. Пуних петнаест година постојања Државне архиве у Новом Саду било је испуњено Кириловићевом борбом за обезбеђивање смештајног простора за архивске фондове – од амбициозних планова за подизање наменске архивске зграде, до пристајања на компромисе у виду уступања неадекватних просторија разноразних државних установа... У закључном делу књиге ауторка доноси преписе најважнијих докумената из живота Кириловића као и његову преписку са својим савременицима.

Љубица Будаћ, иако долази из света архивистике, иза себе има већ значајан историографски стаж. И у овој монографији се показује као темељан истраживач и страствени историчар, који се перфектно служи архивском грађом и литературом, а своје излагање темељи на чињеницама, у складу са Тацитовом максимом *Sine ira et studio*.

Иван Потих, виши библиотекар
Историјски архив „Тимочка крајина“ Зајечар

ПЕТНАЕСТИ БРОЈ ЧАСОПИСА „АРХИВСКО НАСЛЕЂЕ“

Петнаести број *Архивског наслеђа*, стручног гласила за архивистику и историографију, покренутог 2003. године од стране Надежде Педовић, издаје Историјски архив „Тимочка крајина“ у Зајечару. Главни и одговорни уредник је Велибор Тодоров, а технички уредник Агим Јанузи.

Нови број часописа *Архивско наслеђе*, промовисан је у четвртак, 4. 11. 2021. године у галерији Историјског архива „Тимочка крајина“ у Зајечару. Овај часопис, једини који систематично у штампаном облику излази у граду на Тимоку, у овом броју доноси радове већ познатих сарадника и бави се историјском прошлошћу Зајечара и околине. Шеснаест аутора дало је своје текстове за нови број, међу њима и радници зајечарског архива – Агим Јанузи, архивски саветник, чији рад носи назив „Прво ослобађање Зајечара у Другом светском рату и зајечарске епизоде из угла Милоша Н. Бакића“, док је рад вишег библиотекара Ивана Потића посвећен хроници културних дешавања у Зајечару у 2019. године. Остали аутори су виши кустос/историчар Јелица Илић („Академци-ученици и професори Гимназије у Зајечару“), др Бранко Надовеза и мр Небојша Ђокић („Наоружање српске војске у Српско-бугарском рату 1885. године“), Ранко Јаковљевић („Голо острво“). Прим. др сц. мед. Горан Чукић приложио је рад „О пегавцу у Зајечару и Неготину у дневном листу 'Политика' 1913. године“, док је рад Радише Драгићевића, борског књижевника, насловљен са „Две верзије злочина у Мањинцу из 1917. године“. Др Миоград Велојић („Развој писмености у насељу Вртовац“), прим. др сц. мед. Олица Радовановић („Зајечарско насеље Котлујевац“) и библиотекар саветник Бобан Ђорђевић („Библиографија чланака у часопису 'Архивско наслеђе' I-X“) такође су дали допринос квалитету овог броја. У часопису се налазе и прилози др Радмиле Јовановић („Руско културно наслеђе у зајечарској средини“), Миодрага Никодијевића („Хроника села Ошљане“), коју је приредио др Дејан Крстић, те радови истраживача Срђана М. Томића („Сјај и тама зајечарске 'Победе'“), Драгана Благојевића („Књажевачки зејтинлик на Бошеву – Асановици“) и Борислава В. Соколовића („Ратно заробљеништво и последице заробљеништва Крсте Живановића из села Ошљане у Немачкој 1941–1945. године“). У часопису се могу прочитати и два *In memoriam* текста, један који потписује виши архивист Миљан Ђирић, историчар зајечарског архива, а који је посвећен дугогодишњем раднику архива у Зајечару Зорана Јанковића, преминулог 2019. године. Други потписује већ помињани Радиша Драгићевић. Текст је посвећен сећању на Љубишу Рајковића Кожељца, добитника Вукове награде и неуморног истраживача локалне баштине, који је преминуо 2020. године.

АРХИВСКИ ГЛАСНИК

Информативни билтен
Архивистичког друштва
Србије

Број 16
2021. година

ISSN 1820-6298

Оснивач и издавач
Архивистичко друштво
Србије
11000 Београд
Карнегијева 2

За издавача
Лела Павловић

Уредник
Љиљана Дожић

Чланови редакције
Милан Стојановић
Мирјана Обрадовић
Слободанка Цветковић
Зорица Смиловић

Секретар АДС
Вукадин Шљукић

Адреса редакције
Карнегијева 2
11000 Београд

Телефон
011/3370-781

Лектура
Ивана Гојковић

Технички уредник
Зорица Смиловић

Штампа
Штампарија Мајсторовић,
Чачак

Тираж
300

*Број је штампан средствима
Архивистичког друштва
Србије и Министарства
културе и информисања
Републике Србије*

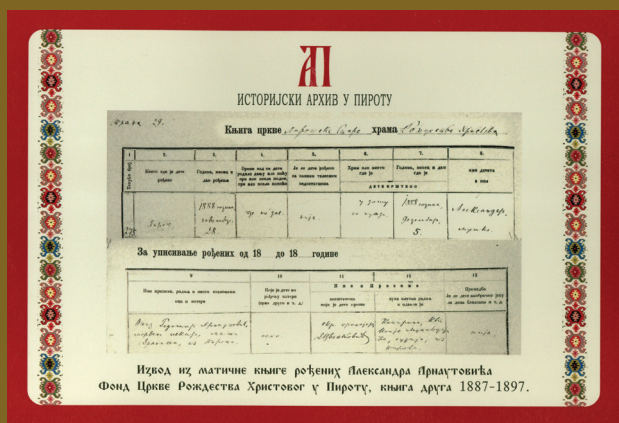
Дарко Пачавра, архивист
Државни архив Србије

ДОДЕЛА НАГРАДЕ „ЗЛАТНА АРХИВА“ И ГОДИШЊЕ НАГРАДЕ ЂУРЂА И. ЈЕЛЕНИЋА

Директор Државног архива Србије др Мирослав Перишић
са добитницима награда.

Слева надесно: др Саша Илић, архивски саветник,
др Мирослав Перишић, директор Државног архива Србије,
др Славенко Терзић, академик, и Давор Лазаревић, в. д.
директора Историјског архива у Пироту

Извод из матичне књиге рођених Александра Арнаутовића,
поклон Историјског архива у Пироту
Фондацији Александра Арнаутовића

рада ове установе од 65 година, на одлуку Комисије утицало је и то што је Историјски архив у Пироту само у 2021. објавио шест наслова, од којих су истакнути неки као што су дело Снежане Бранковић *Пиротски Јевреји* и Предрага М. Видановића, *Бугарска окупациона политика (1915–1918)*. Овом приликом, колеге из Историјског архива у Пироту поклониле су Фондацији Александра Арнаутовића урамљени примерак Извода из матичне књиге рођених Александра Арнаутовића.

Ради неговања успомене на Ђурђа И. Јеленића, управника Државне архиве од 1929. до 1938. године, при Државном архиву Србије је основана Задужбина Ђурђа, Данице и Јованке Јеленић. Задужбина сваке године додељује награду за научни рад из области архивистике и историје. Ове године та награда додељена је академику др Славенку Терзићу за монографију *На капијама Константинопоља. Русија и балканско питање у 19. веку*. У образложењу ове одлуке, жири у саставу: проф. др Мира Радојевић, др Милан Терзић и др Петар Крстић закључио је да је ова синтеза заснована на прворазредним историјским изворима, зналачки написана, допадљивим и прегледним стилем, као и да представља значајан допринос познавању руске политике на Балкану.

Др Славенко Терзић је научни саветник у Историјском институту Београд и редовни члан САНУ, а дописни члан Академије наука и уметности Републике Српске. Главне области његовог истраживања су историја српског народа у 19. веку, као и утицај великих сила на историју Балкана.

После годину дана паузе услед пандемије Ковид-19, у Државном архиву Србије додељене су награде „Златна архива“ Фондације Александар Арнаутовић, и годишња награда Ђурђа И. Јеленића Задужбине Ђурђа, Данице и Јованке Јеленић. Церемонија уручења традиционално је одржана на Дан архива у Србији, 14. децембра 2021. Осим добитницима за 2021. годину, награда Ђурђа И. Јеленића је уручена и прошлогодишњем добитнику, пуковнику др Далибору Денди, с обзиром на то да је 2020. године услед епидемиолошке ситуације та свечаност изостала.

„Златна архива“ додељује се заслужним архивистима и архивским институцијама. Ова награда додељује се из средстава Фонда Александра Арнаутовића, који је установљен 1998. године на иницијативу Маргерит и Анђице Арнаутовић, ћерки Александра Арнаутовића, бившег управника Државне архиве. Комисија за доделу двеју равноправних награда у саставу: Нада Петровић, архивски саветник у пензији, др Љубодрог П. Ристић и Митар Тодоровић, архивски саветник Архива Југославије, на седници од 25. новембра 2021. године једногласно је донела одлуку да се награда „Златна архива“ за 2021. годину додели др Саша Илићу, архивском саветнику у Архиву Народне банке Србије, и Историјском архиву у Пироту.

Др Саша Илић је у раду Архива Народне банке Србије учествовао на унапређивању архивске делатности. Учествовао је у пројектима дигитализације и микрофилмовања архивске грађе. Коаутор је и аутор више архивских изложби и изложбених каталога. У свом историографском раду објавио је више десетина чланака из области економске и друштвене историје и аутор је научне студије *Странци гастарбајтери. Страна стручна радна снага у привреди Југославије 1945–1950. године*.

Историјски архив у Пироту је институција културе чији је основни задатак да прикупља, чува и врши заштиту архивске грађе и документарног материјала на територији града Пирота и општина Димитровград, Бабушница и Бела Паланка. Осим дуге историје